Qrıts`ə mez

4

DƏRSİNƏ KİTAB

Azərbaycan Respublikasının Dövlət Himni

Musiqisi Üzeyir Hacıbəylinin,
sözləri Əhməd Cavadındır.

Azərbaycan! Azərbaycan!
Ey qəhrəman övladın şanlı Vətəni!
Səndən ötrü can verməyə cümlə hazırız!
Səndən ötrü qan tökməyə cümlə qadiriz!
Üçrəngli bayrağınla məsud yaşa!

Minlərlə can qurban oldu,
Sinən hərbə meydan oldu!
Hüququndan keçən əsgər,
Hərə bir qəhrəman oldu!

Sən olasan gülüstan,
Sənə hər an can qurban!
Sənə min bir məhəbbət
Sinəmdə tutmuş məkan!

Namusunu hifz etməyə,
Bayrağını yüksəltməyə
Cümlə gənclər müştaqdır!
Şanlı Vətən! Şanlı Vətən!
Azərbaycan! Azərbaycan!

HEYDƏR ƏLİYEV

AZƏRBƏYCAN XALQCİ ÜMUMMİLLİ LİDER

ŞİXBABA MEHDİYEV
ŞAHİN ALLAHYAROV
RƏVANƏ ŞAHVƏLƏDOVA

Ümumtəhsil məktəbər ***4(yuq')-kəh'ə*** *sinfəc*

QRITS'Ə MEZ

dərsınə kitab

© "Təhsil" Nəşriyyat Poliqrafiya MMC

Bu nəşrlə bağlı irad və təkliflərinizi
info@tahsilnp.az və derslik@edu.gov.az
elektron ünvanlarına göndərməyiniz xahiş olunur.
Əməkdaşlığınız üçün əvvəlcədən təşəkkür edirik!

MÜNDƏRİCƏT

I MƏKTƏB NƏ JİN

1. TS'iyə dərsınə sən 8
2. Tərlan 5(fı) 10
3. Nəqli inşa çiyəc 14
4. Mətn 18
5. Ğalə yıldaş 22

II SAĞLAMVƏL NƏ TƏHLÜKƏ DOBİ HƏYAT ŞİYİ

1. Sağlamvəl nə təhlükə dobi həyat şiyi 30
2. H'ul gəşid 32
3. Darbi nə çiçəkər işərə viyi riş 38
4. Komiks əsascə mətn ĥazır vərıc 44
5. İradə 50
6. Ülvih'uc Vətən ik x'iyic 54

III ÂHƏYVANDƏR H'ALƏMCƏ

1. Can qiyibe h'aləm 58
2. Dəy kenquru 60
3. Delfinbi 64
4. Xoar nə insan 70
5. Murad 76
6. Xalləh'əd 82

IV SƏYAHƏT

1. Səyahət 90
2. İkə vətən 92
3. Şikılə əsascə kar 98
4. Quba 102
5. Ürü yeçil sir 110

Lüğət 118

ibır qiyəc

uxoc

lüğət

gaf vərıc

çiyəc

I bölmə

MƏKTƏB NƏ JİN

1. TS’iyə dərsinə sən
2. Tərlan 5(fı)
3. Nəqli inşa çiyəc
4. Mətn
5. Ğalə yıldaş

1-kəh'ə dərs

TS'İYƏ DƏRSINƏ SƏN

1 **Ve dustra sualbes cavab vuyinə əndəq'on sıntə müzakirə tuğəy.**

Salam, vi dustri! Ve ts'iyə dərsınə sən bərəkə vişi!

TS'iyə dərsınə sən nöğəy, şet'əy işi.

Yayci tətil hatə nə hancəri yeĝurcivin?

Tətilə halq'on sıntə x'icibvin? Hatən mehmen bix'cibvin?

Halci mısxərar vəcu vin?

Dəx'ənə vexun mehmenbi qubx'urcib?

2 Müzakirəcər çəxanə yayci tətil hancəri yoĝrıc ĥəqqınə şikılləh'ə təqdimat ĥazır vərəy. İnşa xo çiyis şerə vevər.

Təqdimat ĥazır vərəs q'əli

PLAN

1. *Yayci tətil hatə yoĝurcuzın?*
2. *Yayci tətil halq'on yoĝurcuzın?*
3. *Yayci tətil hancəri yoĝurcuzın?*

- ✓ *Ve təqdimatcis şikılbi əlavə yərəs şerə vevər.*
- ✓ *Şikıl xo yighnəs şerə vevər.*

TƏLİMAT

- ✓ *Ve çiyəc yığcam nə konkret x'iyicis diqqət vərəy;*
- ✓ *Cümlar düzgün qurmiş vərəy;*
- ✓ *Ç'elib düzgün çitxoy;*
- ✓ *Durğu işararkir düzgün istifadə vərəy.*

Ve çiyəcə həli təsvirbes cgə vətxoy:

- ✓ *Yayci tətilə vin x'iyəh'ə məkan;*
- ✓ *Yayci tətilə veq'on sıntə x'iyəh'ə şəxsri;*
- ✓ *Sıntə x'iyəh'ə admiyərq'on münasibətər.*

Yayci tətil ve dustraq'on yoĝurcivinsə, əncibər nə mısxərə vəyəh'ə oyunbi xo təsvir vərəy.

2-kəh'ə dərs

TƏRLAN 5(FI)
(ixtisarəq'on)

1 **Mətn rolbeq'on uxoy.**

Tərlan trınə sar gədə yəh'əni. Əd, ğalə gədə yiini, əmmə dərsim uxocə tənbəlivəl yirni. Gündəlikcə 2(q'oa)-yərbe q'on h'ats' yiini. Sə yiğ yifınə q'oayər gündəlikcər qəftıc. Tərlan h'adeh'an qəç'ic. Tərlanıs axurər h'ul əçuxəy itqəc ki, q'oayər ən h'adeh'an kın x'iyəh'ə.

– Ey, vin şi yirəh'əci? Qəbç'i biçəy həlcər, – lurə Tərlankir haray ipdu.

– Jin vun qəyəh'ə q'oayəri. İk dəx'əcənim vəs, jin qondədnivun.

Şikıl təsvir vərəy. Əc, mətnci halci hissəc q'on əlaqəliyi?

Hələcə “5(fı)”-cis itqəc ki,....

Tərlanır sə səfər uxoc dərsınər “5(fı)” qəyincini. Sə səfər budəyir ənıs şeyir ĥar vəcinü. Məh’limır mə ənıs fı çiyəcini. Əmmə “5(fı)” tək x’iyis kərə əc heç halıs irâididni. Hil “5(fı)”-cis irâirəmə ki, “2(q’oa)”-yər Tərlan h’adəh’an qipiyəh’əb, k’uvucə lıpıc:

– Qəh’əy əm.

2(q’oa)-yər təəccübci q’on kepsıldıb: – Ud tiyi? Uc hal səsi?

Gonbul “2(q’oa)” kinayəc q’on âurud:

– Hə, vunim? Qəç’vuç ucər. Tərlanıs jin bikəcib.

“5(fı)” gündəlikcər sapi nə lıpıc:

– Qəh’əy Tərlan. Zın yotdarzın vin əm incitmiş yərəy.

Tərlan lap q’əli əsâuyəh’ə 2(q’oa)-kir haray ipdu:

– Tərlanır jin qəpĥiyəh’əb. Ənıs jin bikəcib. Əm jeh’ədi. Jes şi ik x’eynə ənıs yicənə.

5(fı)-cis işis ik x’iyic. H’ulim h’ats’ x’iyic, q’ıl köxənəy gündəlikci meelən ç’iqqə x’idu.

Tərlanır h’adü qiyi “2(q’oa)”-yər q’umən ts’əh’əy lıpıc:

– Zəs vin kədirıb. Zəs “5(fı)” porə ikəci.

Aygün Həsənoğlu

Ves əts’əy, hadisar ucər çəxanə hancəri davam şecənə?

https://www.youtube.com/watch?v=uf1DjDO3QGU (Qiymətlərim 5)

2 Mətncə Tərlan hancəri təqdim şeri?

A) Tərlan ğalə gədəyi.
B) Tərlan tənbələdi.
C) Tərlan ğalə gədə x’iyənə xo, dərsim uxdid.
D) Tərlan nadinci.

3 “2(q’oa)”-yərıs Tərlanvər şi ikəcini?

4 **Sxem tamam vərəy.**

5 **“5(fı)” hatər qəç’iyəh’əni?**

A) kitabci səhifəcər
C) şkafci yiq’içər
B) gündəlikcər
D) stolə h’uləh’ar

6 **“2(q’oa)”-yər çis q’əli “5(fı)” qəh’əc?**

7 **“5(fı)” çis q’əli pərt x’iyic?**

8 **Ves əts’əy, Tərlan “5(fı)”-c q’on sıntə x’iyənə, şi şerə?**

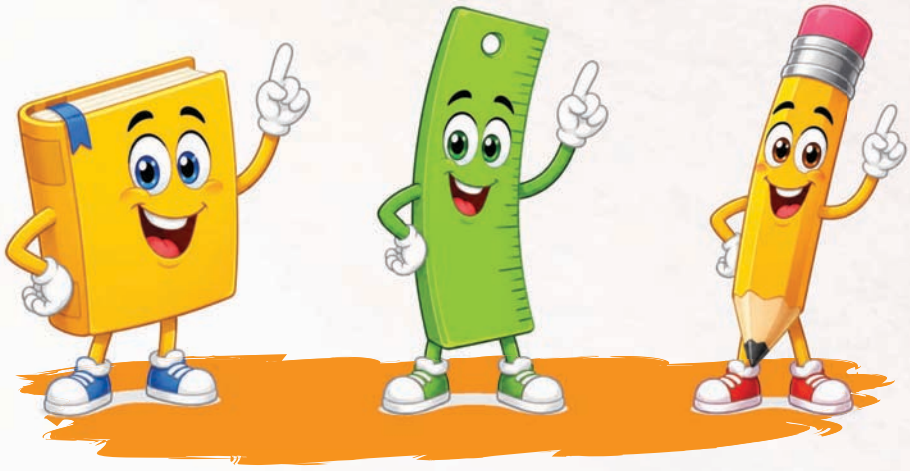
9 **Mətnci vasitəcq’on halci fikir ts’uq’ərə virü?**

10 **Mətnci ardı lıpəy.**

Tərlanır ucər çəxanə hancəri hərəkət vicəno?
“2(q’oa)”-yər hancəri yicənə?
“5(fı)”-cir şi yicənə?

11 **Vuyəh'ə zat'rə trıb lıpəy.**

12 **Əşyarkir istifadə vəəynə dialoq lıpəy.**

Dialoqci mövzu: Əşyarır Tərlanvən lıpıs ikəc

13 **Tərlanıs məktub çitxoy. Məktubci vasitəcq'on Tərlanıs məsləhət vətxoy.**

3-kəh'ə dərs

NƏQLİ İNŞA ÇİYƏC

Nəql lurəmə şi q'əllə h'ax'aribvin?

Nəql ç'ilux q'oa məna yəh'o.

Sə hadisə, əhvalat, hekayə sə sıncic çixe gaf vərıc.

Sıntər cirəh'ə x'indən tuğəc.

Nəqlci xarakterləh'ə inşa çiyis q'əli həlib əts'ər x'iyic lazımi.

mövzu müəyyən virü (məs., dustvəl);

hadisə qərĥurü;

hadisə halci zamancə x'iyic müəyyən yiri (qəpĥüyəh'ə mövzucxun kösinə);

məkan qərĥurü (qəpĥüyəh'ə mövzucxun kösinə);

obrazərıs münasibət əts'ər yiri;

problemcis münasibət əts'ər yiri;

problemci həll rix vuk'orü.

Nümunə:

problem

Məkan

Dustvəl yərıc h'asant dəd. Dustvəl sə-sındı qayğucən qəynıc, çətinə ancə kumək vərıci. Məsuliyyət bərabər kulərıci. Bəs hər admicəh'ar dust lıpıs şerəm? Hələ məktəbcən dipimə yin yaşamiş şəh'a ərazicə ye təyrəq'on sıntə mısxərə vəəy nə h'əyx'ərib. Məktəbcən çerəmə mə ye dustra say porə şeri.

Dustvəl yərəs q'əli insanbes sə-sındux vubği, sə-sındıb voôac bəcər yərıc lazımi.

Obrazər

hadisə

Dustrə q'on ərəcə ç'el düz h'udəx'rıc x'iyic şerə. Əmmə əbi bəxş yərıc bəcər vərıc lazımi. Q'oar dust səhracə uôtah'ə səfərən qarç'ərib. Ge ərəcə mübahisə şerü. Dustrakir sındır ləanah'ar silləc q'on qot'ri. Ləanır səhrac quma "Ən ğalə zə dustınır zəh'an sillə ts'əh'əc" çisni. Hələ çiyəc dəxəy kulakcir vofri.

Əndər ge rixis qəbçerib. Sə silə bəh'əcəh'an rast şerib. Sərin bişi vəynə bəh'əcən sax'arib. Sillə qəyəh'ə dust üzgü dots'əs kərə x'icə çolq'əni. Dustınər dəxəy x'icən sarfi əd xilas yiri. X'icə çoq'iyəh'ə cahilcir kənt'ilq'on bellə h'ədü çisni: "Ən ğalə dustınır zə həyat xilas yəəc".

obrazcis münasibət

Kəy həlic ĥəqqə dustvəli.

Dustınə h'əyib quma çisni ki, gul işi. Əmmə ğalə h'əməlbi bellə həkk yiri ki, vorındər uxoynə ibrət dərs qoynəy.

axri, problemci həll vərıc rix

Dustrəq'on silə problemərıs q'əli mübahisə dəvəynə, əndə silə səhvim bəxş yərıc lazımi. Dustrəq'on mısxərə vərıc, sirbi sə sındıvən lıpıc, ğalə vəxt yoĝrıc, dərsim sıntə ĥazır vərıc lazımi. Dustvəl dəx'əcənim, həyat həm qolay şedəd, həm mə pisvəlciq'on h'ats' şeräni.Ye dustri bik x'idərəy.

Nəqli xarakterləh'ə inşa çiyis q'əli.

Plan

- *Mövzu qəçĥurəy;*
- *Əcu tır qitxoy;*
- *Qəçĥuyəh'ə mövzucvər asılı x'iyi əc vorcə vuk'əyəh'ə təlimat əsascə ĥazır vərəy;*
- *Problemcis münasibət əts'ər yəərəy;*
- *TS'iyə fikir lıpəy.*

4-kəh’ə dərs

1 **Mətni rollbe q’on nə düzgün tələffüzciq’on uxoy.**

Şib xnıb gaf virə-virə bılxəcər x’əd qəyi qiyx’ərə h’əcinib. Əndə xəba x’icq’on h’ats’ə vədrar h’əcini. Xnıbərır harsındır ic dix tərif yəəy, ən h’aq’ılcəh’ar, bəcəruğcəh’ar, bunus-silənıs ĥurmət vərıcəh’ar buxərnib.

Suftəkəh’ə xnıbcir luri:

– Zə dix porə h’aq’ılləh’ədi. Yiğ yəh’əcəh’an dərsim uxoy, dərsimeh’ar voribeh’ar 5(fı) qiymət qoni. Məh’limərır xo əd həmişə tərif yiri. K’ulcə ənıs limən sə şərait düzəyəh’ə jin ki, ug diqqət ancaq dərsimeh’an vuyi.

Çəxankəh’ə xnıbcir luri:

– Zə dix porə bəcəruğ yəh’ədi. Həm dərsim ğalə uxri, həm mə kompüter proqramərkir bəcəruğciq’on istifadə yiri. Yiğ yəh’əcəh’an ug karibe q’on məşğul şeri. Maraqləh’ə təqdimatər hazır yiri.

Şibkəh’ə xnıbcir sə təkcə sə cümlə işlətmiş vədu:

– Zə dix porə zəhmət qonıd nə qəyğu vuts’undi.

Xnıbər ge rixis bix’dıb. Suftəkəh’ə nə çəxankəh’ə xnıbcir mo ge duxrah’ar buxəy, har sındıs ic övlad vorcən x’iyic vuk’us ikəcini.

Əncibər kumux ts'urq'ərəh'əcinib. Kum dərkələ şibır gədə əsq'ü yəh'əni. Əndəkir sar dərhal cgəçər keyx'i, dəyis möq'öv x'iyi nə, vedrə ən xəbah'ar qoyindu.

Rix qırxəcə q'usə sar firi əsq'ü yəh'əni. Xnıbər ənıs möq'öv x'idıb. Harsındır ge duxar ĥəqqınə ənıs buxəy nə xəbar qəyinc:

– Ĥurmətləh'ə vi bəy, ves əts'əy, je halcin dix porə ğalədi?

Bəyir lıpıc:

– ...

2 **Bəyır şi lıpıc ĥar x'iyis q'əli pazlbi sə sıncicu vəkəy.**

3 **Mətncis q'əli tır qəçĥurəy.**

4 **Halci duxar hərəkət ləandəvər fərqləh'ədü, çis q'əli?**

5 **Ves əts'əy, ge dəyis kumək vəyəh'ə gədə halci xnıbci dix yiini?**

6 **Mətnci əsascə duxra xüsusiyyətər lıpəy.**

Suftəkəh'ə xnıbci dix	*Q'oakəh'ə xnıbci dix*	*Şibkəh'ə xnıbci dix*

Ves əts'əy, həli duxrox sə nöqsan yəh'əm? Əgən yəh'əsə, halcici?

7 **Ves əts'əy, bəyir çis q'əli "Zəs həlcə təkcə sar dix irqîrəh'əci" lıpıc?**

8 **Mətnci ideya halci bəndinəyi?**

A) Ən ğalə övlad dərsim h'əyarə uxudi.

B) Dəyri həmişə övladər ərxəcə qalt'ə gərək.

C) Valideynbes qəyğu vuk'oy nə məhəbbət vuts'u gərək.

D) Vori h'əyəlber h'əyarə uxu gərək.

9 **Bəy ç’elibekir halcic sə mətnci məzmunəs uyğuni?**

A) Dust darə yiğınə əts’ər şerə.
B) Dəy-bəyis xeyri darınkir, elcis şi xeyri yəh’ə.
C) Bundəs ĥurmət vacibi.
D) Ğalə övlad k’ulci dəyəxi.

10 **Ves həli gədarkir halcin q’on dust x’iyic ik şerə? Çis q’əli?**

11 **Təsəvvür vərəy ki, ve dustrar vöx maraqləh’ə sınci mısxərəcən (futbol, ya mə voleybol) xokiyəh’ə. Həvəsciq’on çeribvin. Rixe ve dəyq’on rast şeribvin. Ən xəba h’ak’ə çəntar h’əci. Vin hancəri hərəkər viro? Çis q’əli?**

12 ***Zəhmət qonıd*** **nə** ***qayğı vuk’ud*** **ç’elibe məna müəyyən vəəy nə cümləcə vətxoy.**

13 **Yuq’cickir sə fərqliyi:**

A) səliqələh’əd, ətirləh’əd, Məmmədər, dadləh’əd
B) bləx, dəy, dix, q’usəd
C) Bləx, kur, ruk, okean
D) kum, şəhər, ulkə, kuçə

14 **Ç’elibe səhvri ipkəy nə düzgün çitxoy.**

Mağ, məĝ, qara, vorə, h’orə, kərə, ira, ts’ırə, h’əç, qəç, yeç, vəç, keç

5-kəh'ə dərs

ĞALƏ YILDAŞ

Uxocvər h'urən

- *Ves əts'əy, mətnci tır çis həlmən qiyəci?*
- *Mətncə halci ğaləx'ınvəlcəh'ar buxəcənəb?*

I **Mətn uxcis intonasiya nəzərə qoynəy.**

Dərs kutəĥ x'iyəh'ənü. H'əyəlber ge halovər qix'əy k'ulcən bix'is ĥazır şerəh'əcinib. Cavadır şi yiiçinə çisnəh'əcini. Ənır, ug çisınb kutəĥ yirəmə sinifcə hitq'on biki darnib. Ug qonşi Ramizır xo Cavad guzət dəəynə qəç'ix'iyəh'əni.

Ramiz sə bəz azali x'iyi ts'uq'ulcini. Həkimərır şibıd yiğini ki, ənıs məktəbcən ix'ıs rusxət vucini. Həlmə havacə ənıs mo qəy x'iyic şeräni. Cavadır cəld halovər qix'əynə, sinifcər qəç'id. Çovğun sətke mə gucli x'iyəh'ənü.

Cavadır ug quvvə got'əynə dəxəy-dəxəy q'ədəmər ts'ih'rə çerəh'əcini. Sdəmə h'urik, yizi h'ədü sə ləĥəx'ın itqəc. Cavad dəxəy h'urən yiq'ınd. Ud, Ramiz yini. İcincixun qəq'i ikiyəh'əni. Cavadır dəxəy əd kelkicən qəyi nə q'ıl vubtələvəy xokurc:

– Ramiz, Ramiz!

Ramizır h'ulim əçuxoc. Ənıs, Cavad irq̂əc q'on h'ak'ə səs qəh'əc. Cavadır əd kelkicən qəyinə q'umər keykırd. Əncibər yizır kivəyəh'ə dikə cırğəcis vorcən qəbçerəh'əcinib. Hələcə kulakcir Ramiz t'ət'əx işq'ınən ts'əh'əc. Cavadır dəxəy ug t'ət'əx yəĥəy, Ramiz q'əlü qiyəc.

Çovğun k'uvu şerəh'əcinü. Cavadux guc ikü dobni. Ənır, Ramiz mət'əh'an qəyi nə piprimexun ts'ılghənə ix'ıd. Cavad tam gucərər h'əq'ıld. Ən bılkım dəxəy-dəxəy got' x'iyi nə icincixun qolq'alni. H'urikir h'əşxə admiyər sə kulgə cim irqi vəxtınə Cavad qəq'ıld. Əd, ugugəh'ar ix'i nə Ramiz q'on sıntə yizi h'ədəh'an qəq'ıld.

Cavad q'oa səh'ət çəxanə tibb məntəqəcə ugugu qux'urd. Əd, k'ulcə h'əyindoxun diqqətciq'on kösuld. K'ulcə porə admi yəh'əni. Ge bəy xo həlcə yiini. Lakin ənır maraq vəyəh'əd uncibər darnib. Ən, həyəcan yulghunə, h'ulim dustunox h'əyx'ərni. Cavadır, divanə qiyi Ramiz irqirəmə, dərincər nəfəs qəyinc. Ən icincu xoşə sə təbəssüm qipdu.

Uxocər çəxanə

- *Ve fərziyyar doğru qəftıcim?*

2 **Cavad çis q'əli sinifcə vorındəvər dalicən ikınd?**

A) Qarə çovğun yep't'ıc guzət yirni.
B) Ramizq'on sıntə ix'ıs ikəcini.
C) Çisınb çiyəy kutəĥ yirəh'əcini.
D) Halovər ipkis şedidni.

3 **Ramizır çis q'əli Cavad guzət dəəy k'ulcən tək ix'cini? Mətncə ucis işarə viyi halci məqam yəh'ə?**

4 **Mətnci əsascə düzgün ardıcılvəl müəyyən yərəy.**

(..) Cavadır ug t'ət'əx yəĥəy Ramiz q'əlü qisni.
(..) Ramiz sə bəz azali x'iyi ts'uq'ulcər çəxanə məktəbcən qiyx'i yəh'əni.
(..) Cavadır çisınb kutəĥ dəvərıs kərə sinifcər vorındəvər der qarç'əri.
(..) Cavadır tibb məntəqəcə agah x'iyi nə h'ulum dustunox h'əyx'əri.
(..) Çovğunər gucərər h'əq'ələyəh'ə Cavadır Ramiz mət'əh'an qəyinə piprimexun çeri.

5 **Ramizvər çis q'əli ləa h'əyəlbe sağnə çovğunləh'ə havacə k'ulcən rəĥət ts'urq'us dəx'ə? Mətncər ən fiziki vəziyyətci q'on əlaqələh'ə x'en ipkəy.**

6 **Cavadır qəyivər ug t'ət'əx Ramizu vuyic ən halci xasiyyətcikir xəbar vuts'ni?**

7 **Cavad tibb məntəqəcə agah şerəmə çis ge bəy və', h'urən Ramizxun kösinə ûrud?**

8 **Mətnci əsascə cədvəl tamam vərəy.**

Səbəb	Nəticə
...	Cavad sinifcər der qəç'id.
Cavad ugugah'ar ix'ıd.	...
...	Ramiz qəq'i yizu ikınd.
Tibb məntəqəcə agah x'iyi h'ul əçux vəyəh'ə Cavad nöğ x'iyid.	...

9 **Mətnci əsascə fikirbe h'urik D (doğru) yə mə Ğ (ğələt') çitxoy:**

✓ *Ramiz həkimər rusxətci q'on sınci vuzurər çəxanə məktəbcən qiyx'iyəh'əni. [...]*

✓ *Cavad sinifcər qarç'əcis təmisə virağ qiyi hava yiini. [...]*

✓ *Ramiz xilas yicis Cavadıs hələcə suftə kumək vəyəh'əd ge bəyini. [...]*

✓ *Cavad tibb məntəqəcə q'unci səh'ətcəh'ar çəxanə ugugu qux'urd. [...]*

✓ *Cavadır ug t'ət'əx Ramiz q'ələ qiyəc. [...]*

10 **Mətncə halci cümləcir Cavadır ug dust xilas vərəs q'əli vori guc axricə kərə istifadə vərıc sübut yiri?**

A) "Cavadır ug halovər cəld qix'əy, sinifcər qəç'id".

B) "Cavadır dəxəy ug t'ət'əx yəĥəy, Ramiz q'ələ qiyəc".

C) "Ənır, Ramiz mət'əh'an qəyi nə piprime q'on ix'ıd".

D) "Əd, k'ulcə h'əyindoxun diqqətcə kösuld".

11 **Mətncə halci obrazcir Ĥəqqə dustvəl hancirəh'əc x'iyic vuk'ri?**

12 **Hekayəc əsas ideya şiyü?**

A) *Q'əcis çovğunləh'ə havacə qarən qəç'ic təhlükəliyi.*

B) *Ĥəqqə dustvəlcir çətinə vəxtra fədakarvəl tələb yiri.*

C) *Dərsinər vəxtınə qəç'i k'ulcən dəxəy ix'ıc lazımı.*

D) *Azali x'iyicər çəxanə dərhal məktəbcən ix'ıc şedəd.*

13 **Mətnci məzmunəs uyğun qəşxə bəy ç'el halcici?**

A) *Dust darə yiğınə əts'ər şerə.*

B) *Çəxankəh'ə peşmanvəlcir fayda vuts'undəd.*

C) *Təkə xəbah'ar səs qəx'adəd.*

D) *Kar insanci cövhəri.*

14 **Həlibekir sə *cırğə* ç'ilci mənayi:**

15 Cədvəlcə vuyəh'əb doğru, yəmə ğələt' x'iyic lıpəy.

Məsuliyyət	Qayğıvəl	Fədakarvəl	Dustcis sevgi
Ramiz sə bəz azali x'iyi ts'uqləs kərə zəyif x'iyəh'əni. Cavadıs ən li vəziyyət əts'əcini, hələyis qarə çovğun ipqəc q'on dərhal ug dust yik'əh'ar yeç'id.	Ugvər h'urən sinifcər qəç'iyəh'ə ug dustcux kuməkcis ehtiyac x'iyic fəhm vəəy, dəxəy halovər qix'əy ən çixe ix'ıd.	**Ug t'ət'əx Ramizu vuyic:** *(Cavad qəyivər ugug və', dərhal ug dust voq̂ac qərĥuri, ug t'ət'əx ən q'ələ qisni)* **Ug guc axricə kərə sərf vərıc:** *(Guc idokənə xo, Ramiz mət'əh'an qəyinə piprimexun ts'ılghənə rix ix'i nə, ugugah'ar ix'is kərə dust qəytuğəc)*	Cavad q'oa səh'ət ugugah'ar ix'i ikıncər çəxanə tibb məntəqəcə agah şerəmə ətrafcə möq'övəndox h'ədəyx'i, ilk nubatcə, h'ulime q'on Ramizux h'əyx'əri. Əd sağ-salamat x'iyic irq̂irəmə mə ug ağrıyər yik'əh'ar səxənəy q̂uq̂ari.

16 Vuyəh'ə şikılbi mətnci halci hissəcis aidi?

17 Dustvəl ĥəqqınə sətke bəy ç'elib got'əy çitxoy.

18 Cavadıs məktub çivəy nə ən hərəkətəru qiymət qitxoy.

II bölmə

SAĞLAMVƏL NƏ TƏHLÜKƏ DOBİ HƏYAT ŞİYİ

1. Sağlamvəl nə təhlükə dobi həyat şiyi
2. H’ul gəşid
3. Darbi nə çiçəkər işərə viyi riş
4. Komiks əsascə mətn Ĥazır vərıc
5. İradə
6. Ülvih’uc Vətən ik x’iyic

1-kəh'ə dərs

SAĞLAMVƏL NƏ TƏHLÜKƏ DOBİ HƏYAT ŞİYİ

1 **Şikılə şi təsvir x'iyəh'ə? Şikılə vasitəc q'on halci fikir ts'uq'ərə virü?**

Dustri, qe veq'on sağlamvəl nə təhlükə dobi həyat ĥəqqınə buxəcənəbyin.

Sağlam həyat şiyi?

Sağlam x'iyis q'əli şi yedərəy?

Təhlükə dobi həyat x'iyis q'əli şi yedərəy?

Təhlükə dobi həyat şiyi?

2 Şikılbexun kepsi nə əbi təsvir vərəy. Ves əts'əy, halci şikılbe insanci orqanizmcis ziyan vuts'u uh'ulb nə vərdişər yəh'ə? Əbi, ĥəqqcə, ziyanləh'əb hesab yərəs şerəm?

3 Halci şikılbe düzgün həyat tərz təsvir x'iyəh'ə?

2-kəh’ə dərs

H’UL GƏŞİD

1 **Mətn rolbe q’on uxoy.**

Je kumə sar h’ul gəşid h’əyəl yəh’əni. Həli h’əyəlcir lək kərə uh’ulni, lək kərə uh’ulni ki, vori ənkir h’ax’arnib. Əndəs kiç’ini ki, h’əyəlcir gib xo biâi uh’ləb. H’əyəlcir sə uh’ulcvən h’uli, kuk x’iyi nə t’ulzəlni.

Sə yiğ əd azali x’iyid. Fən tişərnü. K’ulcən həkimcux xokurc. Həkimır ənvər şi x’en tit x’iyic xəbar qəyinc. H’əyəlcir fən vuk’odu.

Həkimır lıpıc:

– Uh’ulc porə uh’lim vun, hələmənim?

– Ey, hələməni -lurə h’əyəlcir reĥ-reĥ cavab vudu. Şi yedəm, h’ats’ın şedir zın!

Həkimır h’əyəlci dəyvər sə sellofan torba, x’əd nə səb stəkan quğoc xahiş vədu.

Ves əts’əy, həkimır çis q’əli torba, x’əd nə stəkan soqûrdu?

Dəyır həkimır lıpiyəh’əb quğoc. Həkimır h’əyəlcivər xokac:

– İkicəh’an şi h’ulci vun?

– Kusunt’, çem, nisi, yit, fu, şokaladci çem nə peçenye.

– Yiğcis şi h’ulci vun?

– Şurpə qırzın. 4(yuq'ud) q'ət'ic fu, sə bişqab beşil dolma, sə tike cirəh'ə yek, irü vəyəh'ə kartoşkə, 2(q'oab) stəkan gəgəyci x'əd, yeç, çəxanəmə xo şokalad h'ulzın.

H'əyəlcir hesab yiicvən həkimcir hər uh'ulcis q'əli səb stəkan x'əd torbacən h'axts'unnü. Torba t'ubzi nə bud şernü. Həkimcir h'əyəl təəccübci q'on költsələ irq̂əy lıpıc:

– Kəy, vi dix, ye təncü porə orqanbi qici. Har sinci cuxmə ic kar yəh'ə. Yin uh'ləh'ə hər zat' silimer vulə yəəy, h'alh'alicən yih'ri. Çəxanə h'uləh'əc ye məh'dəcən h'alğuli. Və məh'də xidarıs kərədü. Əmmə yif qidəftimə vun həş kərə uh'ulc h'uli yəh'əvun. Və məh'də həli torba ciskərəd x'iyəh'o. Həli h'uliyəh'əb, azi, 2(q'oa) səh'ət məh'dəcə ilkəni. Mohil li məh'də tit dox'oy, həmən yərəy?

Gədər təəccübci q'on lıpıc:

– Vay, həlkərə zat' yəh'əm zə məh'dəcə?

– Ey, vi dix, həm mə və məh'dəcə h'əyic x'əd və', h'ak'ə uh'ulbi. Ubi vori məh'dəcə qət-qət got' şeri. Məh'dəc əbi ĥəzm vərəs tam guc qoq'adüb. Hələyis kərə mə tit şerü.

– Zəs ubi əts'ədidni. Ucər cəxanə zə məh'də hələm kərə porə h'ats' yicəndobzın.

– Hə, sədmə yik'əh'ar səxənə miyü ki, və sive h'əyi uh'ulc 15-20 kərə ç'oq̂cənəvun ki, əc, ğalə vulə işi. Çəxanə mə h'alğucənəvun.

Ucər çəxanə sdəmə ən məh'də tit dox'o.

Aygün Həsənoğlu

2 **H'ul gəşid h'əyəlci fən tit x'iyic əsas səbəb şi yiini?**

A) H'ulucər çəxanə idman dəvərıc
B) Təkcə gəgəyər h'ulic
C) Uh'ulböx dad dəx'əc
D) Uh'ulc kifayətcə çedoôoy nə sürətciq'on h'əcğulıc

3 **Həkimcir h'əyəlcu məh'dəc vəziyyət vuk'us q'əli halci əşyarkir istifadə yəəc?**

A) rıb, stəkan, x'əd
B) rıb, dərman, rezinə boru
C) boşqab, sellofan torba, tənci üzvyər
D) sellofan torba, x'əd, stəkan

4 **Mətnci əsascə insanci məh'də təxminən həşkərəd şerü?**

A) sellofan torbacis kərəd
B) xidarıs kərəd
C) boşqabcis kərəd
D) qəzənçəcis kərəd

5 **Həkimcir h'əyəlcis uh'ulc ğaləy həzm vərəs q'əli əlavə halci məsləhət vudu?**

a. idmanciq'on xəlvə x'iyic
b. təkcə gəgəyci x'əd qırıc
c. uh'ulc 15-20 kərə çoôac
d. dəxəy-dəxəy həkimcixun ix'ıc
e. uh'ulb çixar dəərərıc

6 **Həzm çəh'acis silime rol şiyü?**

Silim ...

A) uh'ulb tərkibcən cirə yiri.
B) uh'ulcci istilik tənzim yiri.
C) uh'ulc səbq'ıl ircəh'an yih'ri.
D) uh'ulc ç'oôaynə məh'dəc kar asant yiri.

7 **Halci ardıcılvəlciq'on uh'ulc təncə rix düzgün vuk'ərü?**

A) siv → h'alh'ali → məh'də
B) h'alh'ali → siv → məh'də
C) məh'də → h'alh'ali → siv
D) siv → məh'də → h'alh'ali

8 ***"Çis q'əli h'uli gəşvəl sağlamvəlci mideh'iyi"* sualəs *"orqanizm gucəran əh'əy nə həzm sistemci kar ç'ir yiri"* cavab vuyis şerom? Ve cavab izah vərəy.**

9 **Mətncə *kuk x'iyic* nə *h'ak'ə* ç'elibe əks məna ipkəy.**

10 ***Həkim* ç'el halci ç'ilq'on əvəz yərəs şerə?**

11 **Mətnci əsascə lıpıs şerə:**

A) İştah sili q'əniki.

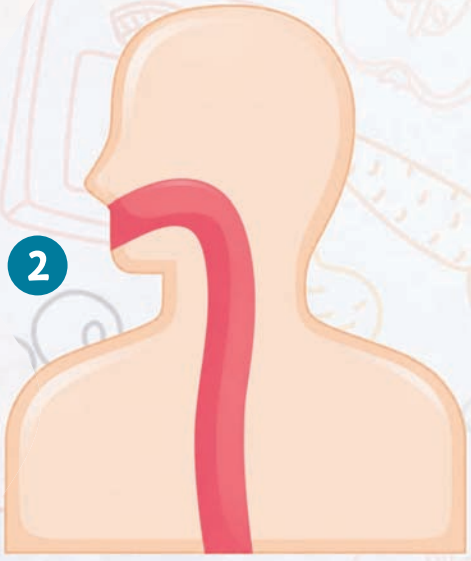
B) Artuxə təməĥcir q'ıl t'up'q'olə viro.

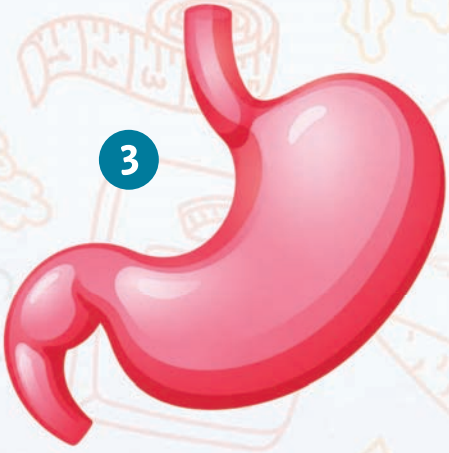
C) Porə h'ulicir admi silə h'ulickir yatrə.

D) Kar diyinır k'ısındəd.

12 **Şikılbe trıb lıpəy.**

13 **Əgən gədə ve dust x'icenim, ənıs şi məsləhət vironivin?**

14 **Həkimcir tuğoyəh'ə təcrübəcir h'əyəlcis hancəri təsir yəəc? Əd ug ğələt hancəri q'əlle h'arfıd?**

15 **Mətncis ts'iyə tır vuyis ik x'icenimves, əcu hancirəh'ə tır qisnənivin?**

16 Ubekir halcic gədər dəh'iyəh'ə uh'ulci?

17 Düzgün fikir qəbĥünə cümlə tamam vərəy.

18 "Düzgün h'uldərəy" mövzucə inşa çitxoy.

3-kəh'ə dərs

DARBİ NƏ ÇİÇƏKƏR İŞƏRƏ VİYİ RİŞ *(ixtisaraq'on)*

1 **Mətn rolbe q'on uxoy.**

Uxcis həlibes diqqət vətxoy:

- *intonasiyacis*
- *düzgün tələffüzcis*
- *emosiyarıs*
- *xəb-qil hərəkətərıs*

Sar yəh'əni, sar darni, sınci silə kum sınci silə məĥləcə sar bubəy yəh'əni. Li bubəyux h'əyarə sə bağ, bağcə mə porə-porə darbi nə çiçəkər yəh'əni.

Bubəyux səb xıdıl yəh'onü. Tır mə Lalə qicini. Bubəyis Lalə porə ükocünü. Əmmə Lalox porə pisə sə h'adət yəh'əni. Çiçəkər ləçəkər, darbe beşri nə silə ts'ilim qətəc ik şerni. Bubəyir ubi itqəy nə porə qəm yulghunni.

Sə yiğ bubəyir Lalox xoki nə ənvər xəbar qəyinc:

– Vi riş, və xəbrim vəs lazımim?

– Əlbəttə, lazımi, vi bəy.

– Hə, xəbrim vəs lazımi. Bəs və ibrim? Bəlkə, və ibrim cirəh'ənıs vuts'nəvun?

– Axı, ibrim vuyənəzın, ix'dədzəs ki.

– Hələcə və me'el vət.

– Vi bəy, vəs heç zın kodübum?

– Əlbəttə ikocüzəs. Əmmə h'uşə vun zəs və xəbrim vətux!

– Şedəd, vi bəy! Əcə xəbrim dobi ilkənozın. Çəxanə zın şi yedəm?

Ves əts'əy, bubəyir çis q'əli həli sual-cavab tuğrü?

Bubəyir lıpıc:

– Vi riş, və kıl, xəb, me'el, ibrim keykənə tişərəmvəs?

– Əlbəttə, tişərə, vi bəy! Əbi hərsəd zə tənci sə üzviyi.

– Hələcə vun çis cirəh'əndə sə üzvyər kerkurüvun, əbi incik biribvun?

– Zın ti incik vəzın ki,vi bəy?

– Vun, Lalə, hər yiğ tit yirivun. Həli çiçəkər, darbe klımbi, xəbrim, ibrim, me'elbi korkirüvun. Bəs əbi yazıq dədım? Vun əbi kerkurəmə əbe xo can tişəri.

– Vi bəy, əbi can qiyibim ki?

– Can qiyibi, vi riş, əber xo x'əd qıqri, inkişaf virü. Can qiyib dəx'əcənim, bub şedədni. Vəs h'əyarə çiçəkər, gəgəyər, həm mə təmisə hava xo vuyic şedədni. Hələyis kərə insanber ge övladər çiçəkərıs, gülbes, darbes bənzətmiş bəəy nə əndəs çiçəkər, gülbe trıb vuts'ni. Kəy və tır xo Laləyi.

Laləs reĥ x'iyic. Ĥəqqcə xo, ən tır çiçəkci tır yiini.
Əmmə ənır, hər yiğınə çiçəkər ləçəkər qətrini.

Lalar bubəyis ç'el vuyic. Lıpıc ki, ...

Hələcər çəxanə ənır, ...

Mətn hancəri kutəĥ vərəs şero? Laləs çis q'əli reĥ x'iyic? Ənır, ge bubəyis halci ç'el vuyic?

2 Hekayəcə hadisar hatə şeri?

A) bu sınci şəhərci parkınə

B) sınci silə kum bağcə

C) məktəbci bağçacə

D) ruka

3 Mətnci əsascə həlibekir halcic bitkiyərır yes vuts'u faydarkir sə dob?

A) təmısə hava

B) h'əyarə çiçəkər

C) dadləh'ə gəgəyər

D) kulgə nə dəldə

4 Bubəy Laləs vuyəh'ə sualbe əsas məqsədi şi yiini?

A) Laləs gül yizəc sir ĥarərıc

B) Laləs tənci üzvyər trıb ətsər x'iyic guzətərıc

C) Laləs kiç'əy nə cəza vuyic

D) Lalox icic cirəh'ən cgəçə əskoc hiss əçuxərıc

5 Mətnci əsascə doğrəh'ə (✓) nə mix'inə (✗) fikirbi vuk'oy.

(..) Lalə bubəy q'on sıntə şəhərcə yaşamiş şerü.

(..) Bubəy Lalə hərəkətərıs q'əli porə nöğ şerni.

(..) Lalər hekayəc soncə bubəyıs inad vəəy nə ic ğələt qəbul dəəru.

(..) Bubəy fikircə, bitkiyər bub şeri vəynə, əbi can qiyib hesab şeri.

(..) Laləs ic tənci üzvyərkir heç səd cirəh'ənıs vuyis ik dəx'ə.

6 Mətnci əsascə insanbi nə bitkiyər ərəcə oxşar nə fərqləh'ə cəhətər qrup halınən əh'əy.

buxəc, ix'əc, tır qiyəc, can qiyib x'iyic, bud x'iyic, can tit x'iyic, beşri x'iyic, təmısə hava vuyic nə i.

Təkcə insancis aidə xüsusiyyətər	*Təkcə bitkiyərıs aidə xüsusiyyətər*	*Quncicis stə aidə oxşarə xüsusiyyətər*

7 Səbəb-nəticə əlaqar tamam vərəy.

SƏBƏB	NƏTİCƏ
Lalər darbe beşri nə ts'ilim yit'rini.	. . .
. . .	Laləs reĥ x'iyi nə ic hərəkətərkir peşman x'idu.

8 **Bubəyir çis q'əli insanber ge övladəru çiçəkər trıb qiyəc gaf vədu?**

9 **Bubəy Laləs ic tənci üzvyər cirəh'ənıs vuyic təklif yirəmə Lalər hancəri reaksiya vudu?**

10 **Bubəy fikiraq'on, bitkiyər can qiyib x'iyic sübut viyi amilbi halcibi?**

11 **Mətncə bubəyir lıpiyəh'əb əsas qəyinə bitkiyər insan tənci q'on oxşar tərəfər uyğun vətxoy:**

Dar ts'ilim	*İnsan* _____
Çiçəkci ləçəkər	*İnsan* _____

12 **Əgər siz Lalənin yerində olsaydınız, babanız sizə *"Gəl sən mənə əllərini ver"* deyəndə ona necə cavab verərdiniz? Öz cümlələrinizlə ifadə edin.**

13 **Təsəvvür vərəy ki, Lalər vit'əyəh'ə silə çiçək mez əçuxoy nə ənıs irad əts'ər yiri. Ves əts'əy, çiçəkcir Laləvən icic müdafiə vərəs q'əli şi lurəni?**

14 **Əgən dünyacə heç səb bitki nə dar dəx'ocənim, insanbe həyat hancəri şeranı?**

15 **Mətncə h'əyi *h'əyarəd, siləd nə pisəd* ç'elibe əks mənaləh'ə ç'el çitxoy. Hələ ç'elib cümləcə vətxoy.**

16 **Mətncə h'əyi *ç'el vuyic* nə *can tit x'iyic* ifadar izah ipkəy nə h'urik çitxoy.**

ağrı hiss vərıc, əziyyət yighnıc

öhdəlik qəynıc, vədə vuyic

17 **Şikılə əsascə silə inşa çitxoy.**

4-kəh’ə dərs

KOMİKS ƏSASCƏ MƏTN ĤAZIR VƏRIC

1 Yin veq’on komiksci əsascə mətn ĥazır vərıc ĥar şecənəb.

2 Dustri, komiks şiyiçinə əts’əcim ves?

3 Komiks ingilis ç’eli. Məna “ĝuĝə” luuci.

4 Komiks sə-sıncic q’on əlaqə yəh’ə şikılbekir ibarəti.

5 Komiksci məzmun ç’elib nə godəh’ə cümlarq’on vuts’əni.

6 Həli ç’elib nə cümlar obrazər mizər vuts’əni.

7 Komikscəh’ar “şikılləh’ə hekayar” xo luri.

1 Komiksci əsascə mətn ĥazır vicis həlib əts'ər x'iyic lazımi:

Sağlam x'iyis q'əli ...

Jin mə ...

Sağlam x'iyis q'əli ...

... təhlükəsizvəlci t'əsmə

Elektron xəttinə ...

? ...

Piyadə rix ...

Kompütercikir daimi istifadə ...

Mısxərə viyib ...

? ...

? ...

? ...

5-kəh’ə dərs

İRADƏ

İradə Fazil nə Rəşidq’on “sağarəyvin” lıpinə həkimci q’on sıntə yeməkxanacər qəp’ç’idu. Mehmenxanacən qiyx’əcis Fazilır İradəs q’əli lıpıc:

– Q’ah’alə rişih’an qox’urcu.

Fazilır hələ 6(rıx’)-kəh’ə sinifcə uxcis İradə q’on əlaqə yəh’ə sə əhvalat Rəşidıs gaf vədu:

– Sə yiğ dərsınər k'ulcən qiyx'ərnibjin. İradə xo jeq'on yəh'onü. K'uvucə xəzri vəsərnü. Sdəmə h'il tərfəcər sınci xnıbci haray ix'odujes. Dəxəy vorincibər hələcən yip'q'ındıbjin. Xnıbcir jin q'əlle ebh'ədıb ki, yiq'içə ic kurpəh'ə h'əyəl h'əyi qayıq x'icir qoytuğədu. Əts'ər x'iyic ki, xnıb h'ilən halov zımıs qux'urcu. Hava sakit x'iyi x'ici. Xnıbcir ic kurpə h'il qırxəcə yəh'ə qayıqcə h'əvəy, icir mə halov ʤızni. Qəfilcər kulak keyx'orü. Ləparır qayıqci q'ənə kiyi qumri qəcğü əçuxoy, əd sahilcər uĝtah'an tuğrü. Jin fikir vərəskərə İradə x'icən sopdu. Ənır, ləpar müqavimət yit'rə-yit'rə, icic qayıqcux ts'urq'ərə virü. Nəhayət, qayıqcux ts'urq'ü nə əc yiq'içən sax'arü. Əgən İradər icic vaxtınə ts'urq'ərə dəvəcənim, bəlkə xo, kurpə tələf şecənni. Jin vori ən cəsarətcux məh'əttəl bikındıb.

Xalidə Hasilova

1 **Hadisə halci fəsilcə x'ici?**

A) yay *B)* yemxic *C)* qərəyaz *D)* q'ud

2 **Mətncə vuyəh'ə halci cümləcir İradə hələ h'əyəlməcər cəsur x'iyic sübut yiri?**

3 **İradə qayıqci tərfəcən üzgü qat'cis halci çətinvəl yighınci? Mətncər hələ ifadə ipkəy.**

4 **Hadisar ardıcılvəl müəyyən vərəy.**

1. *H'əyəlbes h'il tərəfcər qəşxə xnıbci haray ix'rü.*
2. *İradə, Fazil nə Rəşid həkimq'on sıntə yeməkxanacər qəbç'idıb.*
3. *İradər dalğar müqavimət yit'rə qayıqcux ts'ırq'ərü.*
4. *Xnıbcir ic kurpə sahilcə yəh'ə qayıqcə h'əvəy halovər ʤızni.*
5. *Fazilır İradə ĥəqqınə "Q'ah'alə rişih'an qox'urcu" luri.*

5 **Doğru, dəx'ənə ğələt?**

1. *Fazilır İradə ĥəqqınə əhvalat hələ hadisə x'iyəh'ə yiğınə Rəşidıs gaf vəcü.*
2. *Hadisə x'iyəh'ə zamancə xnıbcir h'il qırxəcə halov ʤızınni.*
3. *İradər icic x'icən ts'ih'rəmə hava tam sakit x'iyi, heç sə dalğa dədni.*
4. *Qayıq sahilcər uĝtah'an ipıc səbəb ləparır əc q'ənik kiyi qum ʤımıc x'ici.*

6 **Mətnci son cümləcə ix'iyəh'ə məh'əttəl bikındıb ifadə halci möq'övə mənaləh'ə ç'ilq'on əvəz vərəs şerə?**

7 **Uyğunvəl müəyyən vərəy.**

giləvar	*şimalcər vəsə gücləh'ə kulak*
xəzri	*cənubcər vəsə mülayim kulak*

8 **Əgən İradə cgəçə vin xicenim, həli vəziyyətcə hancəri yirənivin?**

9 **Ves əts'əy, İradər kurpə xilas vəyicər çəxanə sahilcə şi x'iyic? Xnıbcir İradəvən şi leər? Bəs Fazil nə Rəşid ən h'urikin hancəri qəp'ç'idıb?**

10 ***İradə*** **ç'il məna müəyyən vəəy nə əc fərqləh'ə mənacə cümləcə vətxoy.**

11 **İradə 3 əsas xüsusiyyət çiyəy nə mətncə vuyəh'ə hərəkətər q'on əsas vərəy.**

Nümunə:

Cəsurü, *çiski vorındər fikir virəh'ə halcə əd, dərhal x'icən sopdu.*

12 **Mətnci əsascə cümlar tamam vərəy.**

K'ovəh'ə xəzri vəsəy nə ləparır qayıqci q'ənik kiyi qum qəcğuləs kərə ...

İradə vaxtınə x'icən sopi icic qayıqcux ts'urq'ərə vərəs kərə ...

13 **Hekayəc dali təxmin vəəy nə 4-6 cümləckir ibarət qısa sə axri çitxoy.**

6-kəh'ə dərs

ÜLVİH'UC VƏTƏN İK X'İYİC

1 **Mətn intonasiyac q'on uxoy.**

1990-kəh'ə sın qəy qiyi yanvarə yiğrakir sə yiğ yiini. Bakı şəhərcə sə gərginlik yəh'əni. İnsanbes azadvəl nə müstəqilvəl ikəcini. Ülvi xo xalqci duxra q'on sıntəyini. Ənıs Vətən porə ikəcinü. Həli ik x'iyic sə ug şeyirbe çisinni.

Yanvarə 19-cər 20-cən yarç'ə yifınə sovetci qoşunbi Bakıcən h'əç'ic. İnsanbi kuçarən qəpdıb. Dinc insanbes ts'ə vutsu silahərkir atəş açux x'iyic. Ülvi xo dustrə q'on sıntə yeh'əni.

Hələ yifınə ts'ih'rəh'ə k'ık'əlbekir səb mə Ülvih'ar qurq'udu. Əd, şəhid x'iyid. Ənəh'ar 20 sən x'iyəh'əni. H'ömür porə godəh'əd x'idu. Əmmə Ülvi Vətəncis yəh'ə sevgi, q'ah'alıvəl nə şeirbe q'on xalqci yaddaşcə əbədi ikınd.

Ülvi Bünyadzadə Şəhidər xiyabancə dəfn x'ici.

2 **Ülvir Vətəncis yəh'ə ug sevgi hancəri ifadə virinü?**

3 **Kuçarən qəbç'iyəh'ə insanbe əsas arzu şi yiini?**

4 **Müəllifcir h'ömür silə x'iyicxun kösünə, çis q'əli Ülvi xalqci yaddaşcə ikınd luri? Mətncər hələ hissə ipkəy uxoy.**

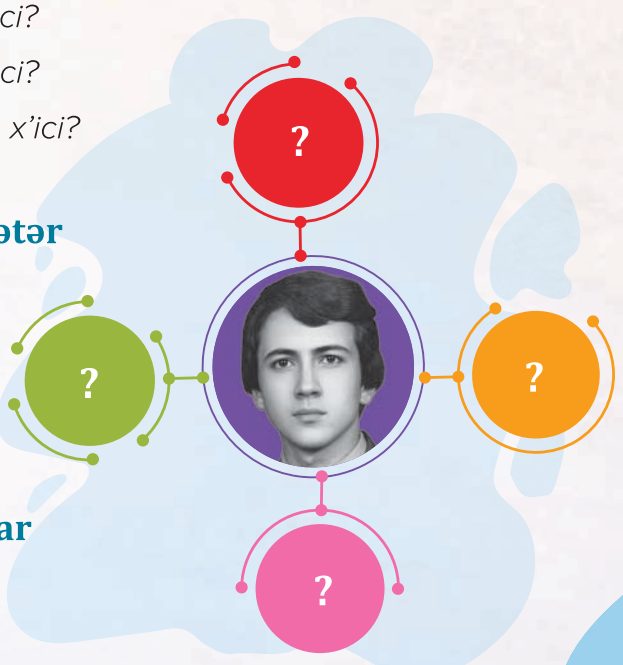
5 **Həli cümlə mətnci əsascə tamam vərəy:**

Dinc insanbes ts'ə vutsu silahərər atəş açuxərəs kərə ...

6 **Mətncə halci sualəs cavab dob?**

A) Sovetci qoşunbi Bakıcən mıs daxil x'ici?
B) Ülvi Bünyadzadə hatə dəfn x'ici?
C) İnsanbe xoba halci silahər h'əci?
D) Ülvi hələ yifinə kuçəcə halq'on x'ici?

7 **Mətnci əsascə Ülvi xüsusiyyətər lıpəy.**

8 **İbır qiyəh'ə mətn əsascə sualbes cavab vətxoy.**

8.1. **Mətncə təsvir x'iyəh'ə hadisar halci fəsilcə x'ici?**

8.2. **Mətncə halci sualəs cavab dob?**

A) Həkimərır şi yəəc?
B) 1990-kəh'ə sınə Bakıcə şi x'ici?
C) Cahilci həyat hancəri xilas şəri?
D) Nicat ti yiini?

8.3. **Ves əts'əy, Ülvi Bünyadzadə nə Nicat həkimci sıntəh'ə xüsusiyyətər halcibi?**

8.4. **Mətnci vasitəcq'on halci fikir ts'uûərə virü?**

9 **"Şəhid tiyi?" sualəs 4-5 cümləc q'on cavab çitxoy.**

III bölmə

ĤƏYVANDƏR H'ALƏMĆƏ

1. *Can qiyibe h’aləm*
2. *Dəy kenquru*
3. *Delfinbi*
4. *Xoar nə insan*
5. *Murad*
6. *Xalləh’əd*

1-kəh'ə dərs

CAN QİYİBE H'ALƏM

1. *Vi dustri, li səfər veq'on ĥəyvandər ĥəqqınə buxəcənəb yin.*

2. *Vöx xo bikə ĥəyvandər yəh'əm?*

3. *Hələ ĥəyvandərxun hancəri költsəlib vin?*

4. *Çis q'əli hələ ĥəyvand porə ikşərü ves?*

5. *Ve ĥəyvandəru halci trıb qiyəci vin?*

6. *Hələ ĥəyvandcux halci maraqləh'ə xüsusiyyətər yəh'ə?*

7. *Əbi çis q'əli voqac lazımi?*

1 **Hərfime yiq'içə halci Ĥəyvandci tır cidır x'iyəh'ə? Hələ ç'elib ipkəy nə əc sə xüsusiyyət lıpəy.**

SARQUŞ SAKULN VULƏQ' ZARAT VEB

2 **"İbək kədəm" mısxərə. Vuyəh'ə xüsusiyyətər əsascə Ĥəyvandər nə quşrə trıb müəyyən vərəy.**

- *Zə yikkir, yuxakir nə yisikir istifadə şeri. Zə tır _____ . Zın _____ Ĥəyvand hesab şerü.*
- *Zın Ĥilləh'ədü, narıncı ürü ci yəh'ə zox. Zə tır _____ . Zın _____ şerü. Rıkimbeh'an h'əp'ç'i _____ cinəĤ yiri zın.*
- *Zə yiq'cə hörgüc qici. Uĝtəh'ə x'enbeh'an _____ tuğri zın. Zə yikkir, yuxokir nə yisakir istifadə şeri. Zın xo _____ Ĥəyvand hesab şerü.*
- *Zın k'ulci quş hesab virü. _____ nə _____ faydaləh'ə uh'ulc məĤsuli. Müxtəlif rəngibe şerü zın. Zə tır _____ .*

3 **İbır qiyəh'ə fikirbi *duğri* nə *ğələt* x'iyi sağ'nə qrup Ĥalınən əh'əy.**

4 **H'əç'ə x'enbi h'ats'ərəy.**

- *___ vəĤşəh'ə Ĥəyvandəri.*
- *__ Ĥəyvandər fayda porəyi.*
- *Nəsıl yat'ə Ĥəyvandər _____ hesab şeri.*
- *_____ voĝac _____ borcü.*

5 **Cümlə tamam vərəs q'əli 5(fı) vəd çitxoy.**

Zın Ĥəyvandər voĝacis q'əli ....

6 **Vuyəh'ə cümlə 8-10 cümləc q'on tamam vərəy.**

Zın ruka qərəvul x'icənim, ...

2-kəh’ə dərs

DƏY KENQURU

1 **Mətn intonasiyac q’on uxoy.**

Avstraliyacə qurəxıvəl x’iyic. Ruka yəh’ə ĥəyvandərır x’ickir əziyyət yulghunni. Ĥəyvandər x’əd ipkıs q’əli kumrah’an çerni. Kumə h’əyindərır xo x’ickir əziyyət yulghunni.

X’əd dəx’əs kərə zırar nə vulbi əfəl x’iyəh’əni. Kum cəmh’ətərır x’ickir qənaətciq’on istifadə vəəy, həm ginib, həm mə ge mal-qarə xilas vərəs cəhd virnü. Hələyis kərə xo li qiymətləh’ə sərvət ruka ĥəyvandər q’on kulərıc fikirə darnib. Kumə h’əyindərır xəba t’əp’ip’ x’ic nohurbe bado qərəvul yulghunni.

Sə yiğ xəba silahci q’on qərəvul yulghunəh’ə kumə h’əyinıs kularbe ərəcər sə səs ix’əc. Kumə h’əyid ug-ugus uxod: “Ud, yəqin ki, ruka h’əyi ĥəyvandərkir səbü”. Ənır, t’əp’ip’ ĥazır üq̂ü asta nə səs qidih’rə səs h’uşxə tərəfcən ix’ıd. Sakitcə guzətəc.

Sə silə ĥənər kularbe ərəcər kisəcə balə h'əyi səb kenquru qəp'ç'idu. Kenqurucis x'əd ikəcini. Əcir, kədərləh'ə h'ulime q'on kumə h'əyinxun költsələ, sanki səb qurtum x'icis q'əli minnət yirni. Kumə h'əyinır t'il tətikcər yüghü nə ikəy-dikəy ts'ırənci q'ədəm ts'əh'əc.

Kenquru asta q'ədəmərq'on zırarıs q'əli əskəyəh'ə x'ic t'ın badovən ipdu. Əc balacir h'ul gəşidcim x'əd qıqri. Dəy kenquru mə minnət viyi köptsılıcq'on qərəvul yulghunxun költsəlnü.

Kenquruc baləcir h'atsıncə x'əd qıri q'ıl qoyindu. Artux çəğa vəxt x'idu. Dəy kenquru ic baləc q'on sıntə rukah'an ipdu.

Həlibe voribes tamaşa vəyəh'ə kumə h'əyid səs qədəh'əy işəd. Çiski x'əd ik x'iyicxun ködəpsi, dəy kenqurucir səb qurtum xo x'əd dəqru.

2 Mətncə halci sualəs cavab ipkıs şedob?

A) Avstraliyacə halci hadisə x'ici?

B) Dəy kenqurucir çis q'əli x'əd dəqru?

C) X'əd çis q'əli qiymətləh'ə sərvət hesab şeri?

D) Kumə h'əyinır çis q'əli kenqurucəh'ar qedət'u?

3 Mətnci əsascə lıpıs şerə:

1. Hadisar yemxic fəsilə x'ici.

2. Hadisar yayci fəsilə x'ici.

3. Dəy məhəbbət ĥəyvandərux xo yəh'ə.

4. Məhəbbətci hiss təkcə insanbes məxsusi.

4 Kumə h'əyindər çis q'əli x'ic bəh'ar bado t'əp'ip'ciq'on qərəvul yulghunəh'əcni?

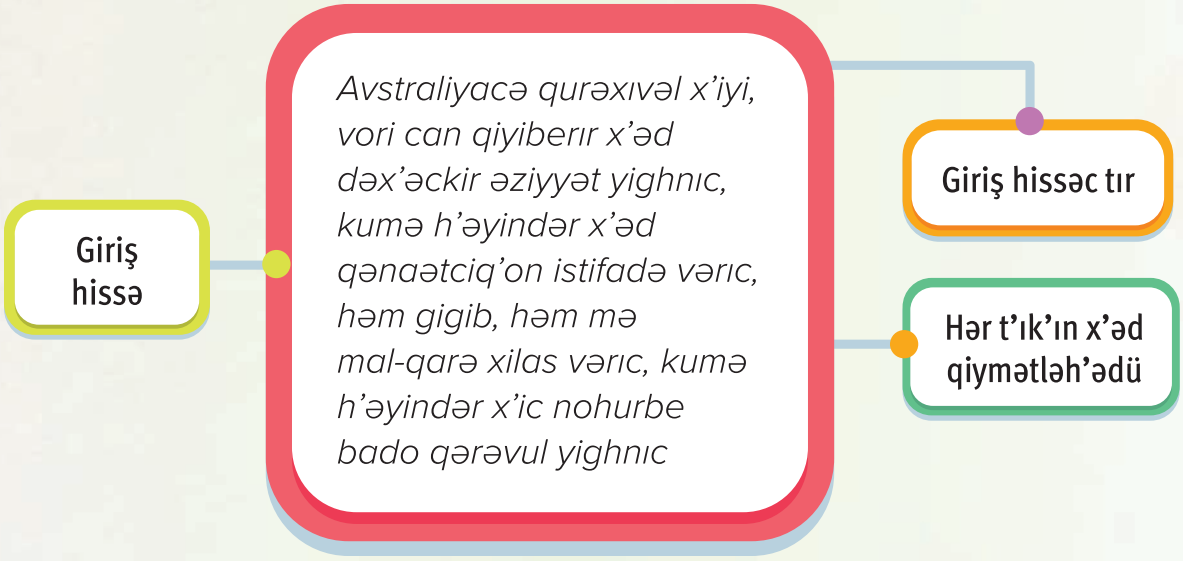
A) ĥəyvandər uv vərəs q'əli

B) x'əd ruka ĥəyvandər q'on kulərıc ik dəx'əs kərə

C) kumən yad admiyər qubx'urəs yedəptırəs q'əli

D) x'əd xəba ĥarə ĥəyvandərıs q'əli voûus kərə

5 **Hekayə giriş, əsas nə axri hissarən cirə vərəy. Hər hissəcis yığcamə tır qitxoy.**

6 **Dəy kenquru porə x'əd dəqi ilkənü, çis q'əli x'əd dəqru? Ucir əc halci xüsusiyyət vuk'ri?**

7 **Kumə h'əyid hekayəc axricə çis q'əli səs qədəh'əy işəri? Ən fikircə nə hissrə halci dəgişigivəl ix'ıc?**

8 **Həli cədvəl hekayəc əsascə tamam vərəy.**

(Nəzərən qəynəy ki, əbe fiziki vəziyyətər sədi, əmmə h'arə dünyar fərqləh'əbi)

Obrazər	Vəziyyətər *(Şi hiss yirni?)*	Hərəkət	Guc şicə yiinü?
Kumə h'əyid			
Dəy kenquru			

9 Dəy kenqurucvər uxus x'icənim, ves ətsəy, kumə h'əyinvən şi lurəni?

10 Mətncə ix'iyəh'ə *qənaətciq'on* ç'il məna şiyü? Həli ç'il əks məna ipkəy nə cümləcə vətxoy.

11 Mətn vasitəcq'on halci fikir ts'urq'ərə virü?

12 Hekayəcə limən sə tır qəçĥurəy ki, *kenquru, kumə h'əyid* nə x'əd ç'elib dəşi.

13 Mətncə kumə h'əyid q'on dəy kenqurucir sə-sındıvən heç sə ç'el limən ludid. Bəs əber heç gaf dəvəy hancəri "razıvəcən qupx'ırdıb"? Q'oa fərqləh'ə can qiyində ərəcə hələ ünsiyyət hancəri ix'ıc?

14 Hekayəcə ən bu fədakarvəl halır yəəc? X'əd qırəs vuyis razı x'iyəh'ə kumə h'əyid, dəx'ənə porə x'əd ik x'iyicxun kedəpsi, sə qurtum xo dəqiyəh'ə dəy kenquru?

15 Kumə h'əyinır t'il tətikcər yüghinə ts'ırən q'ədəm ts'ih'rəmə ugur-ugus şi lıpıc? Ənıs silah ətsənərəs məcbur vəyəh'əc şi yiini: kiç'vəl, dəx'ənə heyranvəl?

16 Təsəvvür vərəy ki, dəy kenquru qəç'ipicər çəxanə kumə h'əyinır həli hadisə ləa kumə h'əyindəs gaf virü. Əndəvən ruka Ĥəyvandərıs xo kumək vərıc lazım x'iyic luri. Ves əts'əy, əndər şi yicənə? Halci qərarən quşxəcənəb? Hekayəc dali yaradıcı şikılə tamam vərəy. (5-8 cümlə).

17 Təsəvvür vərəy ki, dəy kenquru baləc q'on rukah'an qiyx'odüb. Dəy kenquru x'əd dəx'əckir q'umən qalq'olü. Kumə h'əyinır şi yicənə? 3-5 cümləc q'on kumə h'əyind reaksiya çitxoy.

3-kəh'ə dərs

DELFİNBİ

1 Mətn düzgün uxoy.

Delfinbi baluğər dəx'əy, məm qiyi ĥəyvandəri. Əber dirəh'ə balə xuyinə, ic balar yuxo q'on bub yiri. Əbi baluğərvər fərqləh'əb x'iyi, qəlsəmar dəx'əy nə əbevər x'ic yiq'içə nəfəs qəynəs şedid. Nəfəs qəynəs q'əli mütləq x'ic səthinən qəç'i nə q'əli h'ədü qiyi silə k'əts'ilər hava qoni. Delfinbevər x'ic yiq'içə ibə nəfəs 10-15 dəqiqə voĝus şeri.

Delfinbe ən maraqləh'ə xüsusiyyət əbevər sə-sıncic q'on ünsiyyət voĝac formayi. Əber x'icə müxtəlif fit nə fısıltı səsri qih'ri. H'alimərır aşkar yəci ki, hər sınci delfinox icis məxsus fərqləh'ə sə fitil səs yəh'ə. Sınci delfinər cirəh'ənux xokrəmə məhz hələ səsınəkir istifadə virü.

Delfinbi kupək balığərkir xilas x'iyis q'əli k'əbəl halınən got' x'iyi hərəkət virü. Əbekir səb yə mə q'oab kupək baluğci diqqət cəlb vərəs q'əli kənarcər üzgü qot'rü. Kupək baluğ əbe çixe h'ax'arü. Hələcə ləa delfinber əks istiqamətcə hərəkət vəəy nə hücumcən yarç'ərib. Sə sıncic çixe sürətci q'on hücum virə meelə ç'üt'il q'on kupək baluğci begrimeh'ar qat'ri. Delfinbe meelə ç'üt' porə məĥkəm x'iyi nə k'ərəp'cim sınci quruluşcis malikü. Əber sürətciq'on h'ux'i kupək baluğci ən həssas cgəhərən – qəlsəmərərəh'ar yə mə fundəh'ar qat'ri. Uc, kupək baluğcis q'əyic x'iyic yə mə içələtcir ciddi zərər qəynic şerə.

Həli taktika həm mə k'əbələ çiyi balar, q'usəb yə mə azaləh'ə delfinbi voĝus q'əli istifadə şeri.

Delfinbi həm mə porə fədakarəb nə kumək viyibi. Sürücə səb delfin azali şerəmə yə mə zədə qanəmə ləaber əd x'ic səthinəs doğru h'əşkirü ki, əcvər, nəfəs qəynəs x'iyi nə çalq'an dəpşi. Əber porə vəxtınə h'ilə çalq'anəh'ə insanbi xo hələ üsulciq'on xilas birib.

Delfinbi insanbe q'on porə mehriban x'iyi nə əndəq'on mısxərə vərıc ik şeri.

2 Mətnci əsascə sualbes cavab vətxoy.

Delfinbi baluğərvər şic q'on fərq yəh'ə?

Delfinber nəfəs qəynəs q'əli şi yiri?

Delfinbevər x'ic yiq'içə həşkərə iknəs şeri?

Sürücə h'əyi delfinber zədə qəyəh'ə yıldaşərıs hancəri kumək virü?

Delfinber ünsiyyət hancəri voĝri?

3 H'alimərır delfinbe Ĥəqqınə halci maraqləh'ə fakt kəşf yeci?

4 Mətnci əsascə doğru nə ğələt fikirbi vuk'əy.

A) Delfinber x'ic yiq'içə qəlsəmar vasitəcq'on nəfəs qoni.

B) Hər sınci delfinox icis məxsus qih'i səs yəh'ə.

C) Delfinber azaləh'ə yıldaşər h'il dibci xun h'əşkirib.

D) Delfinbi kusunt' əskirə porə şəh'a can qiyibi.

5 **Mətnci əsascə səbəb-nəticə əlaqar məyyən vərəy.**

SƏBƏB	NƏTİCƏ
Baluğərvər fərqləh'əb x'iyi, delfinböx qəlsəmar dəd.	. . .
. . .	Delfinbevər kupək baluğərkir xilas x'iyis şeri.
Delfinber azaləh'ə delfinbi x'ic səthinən qorĝuri.	. . .
. . .	Sınci delfinər ləacux səs qəh'əy xokri.

6 **Delfinır icic ĥəqqınə lıpiyəh'əbekir halcic doğruyi?**

Bud nə h'ak'ə səb x'ic ĥəyvandü zın.

X'ic h'adəh'an qəbç'iç' porə ikəci zəs.

X'ic yiq'içə porə iknəs şedid zəvər.

Zın gölcə yaşamiş şerü.

Zın Azərbəycancə yaşamiş şerü.

Zə balar yuxoq'on voĝrib zın.

İnsanbi, xüsusən h'əyəlbi porə bikəcib zəs.

Kupək baluğərkir cidır şerü zın.

7 **Mətncə ix'iyəh'ə *fədakar* ç'il məna izah vərəy. Həli ç'el möq'övəmənaləh'ə ç'ilq'on əvəz vərəy.**

8 *Ünsiyyət voûac* ifadə halci ç'ilq'on əvəz vərəs şerə?

9 Mətnci əsascə sürü ç'il məna şiyi? Həli ç'el cirəh'ə halci ĥəyvandərıs q'əli istifadə yiri yin?

10 Vəs əts'əy, delfinbi çis q'əli insanbeq'on həl kərə mehribani?

11 Ves əts'əy, delfinböx sə-sıncic q'on gaf vərıc qabiliyyət dəx'əcənim, sürü halınə yaşamiş x'iyic çətin şerənim? Çis həlmən fikir virü vin?

12 İnsanber bəzən delfinbi akvariumcə voûəy nə əbe şou vuk'ocis tamaşa virü. Ves əts'əy, uc, düzgünim?

13 *B...y, b...g, b...k, q...r, h...r, ir..., qar..., h'ar..., ker..., vor..., k...m, ...bə.*

Qəh'əyəh'ə saitər çitxoy. Vuyəh'ə ç'elibekir sə qədərbi cümləcə vətxoy.

14 Ç'elibö ibır qiyəy nə çitxoy.

h'il, kupək baluğ, akvarium, qəlsəmə, ĥəyvand, balə, okean

15 Vinin h'ilə h'əyi nə delfinə h'urikin qarfiyəh'ə sınci h'əyəlci cgəçə əskəy. Əber vəs hancəri kumək vərıc nə əndəq'on hancəri mısxərə vərıc təsvir viyi 8-10 cümləckir ibarət sə silə hekayə çitxoy.

4-kəh’ə dərs

XOAR NƏ İNSAN

Uxocvər h’urən

Ves əts’əy, mətncə şicəh’ar nə halci hadisərəh’ar gaf çero?

Ubi vori porə qədim zamanərə x’ici. Ruka yalqız səb xoar yaşamiş şernü. Əd, porə darıxmiş şernü. H’axt x’iyinə fikir virnü: “Kaş hec halkir kiç’ dəşxə səb dust x’icenim zox. Jin sıntə yaşamiş şerənib”.

Yiğra sıncicə əd, ruka qurah’an rast x’iyi nə ənvən luri:

– Qur, ey qur, h’uşə voq’an dust x’iyi, sıntə yaşamiş x’idərəy.

– Şi lurizın ki, x’idərəy, – lıpi qur razı x’idu.

Nəĥçiməncі q’əli əber xir dar q’ənik ginəs rəĥətə sə cgə ipkəy nə apxırdıb.

Yifınə sınci guvunə səb q’al yavaşcə əbe badovər yepç’idu. Xoar dəxəy xışıltı ix’əy, cgəçər sapi tsıpdu! Qur kiç’x’ınər cgəçər sapi, ibrım tir-tir əsərə nə lıpıc:

– Çis q’əli həlmən k’uvucə tsırx’ərüvun?! Ebiləs ix’əy quşxəro, yin uh’ləb!

Xoarır fikir vədu: “Həlmə dust şerəm? Ebiləkir kiç’i. Zəs həlmə dust lazım dob. Bəlkə, ebil badovən ipdəm? Yəqin, əcis hec halkir kiç’dəd”.

İkicəh’an xoar qurq’an vida vəəy nə eb ipkis ipdu. H’əkə ruka əcəh’an rast x’iyi nə lıpıc:

– Eb, ey eb, h’uşə voq’an dust x’iyi nə sıntə yaşamiş x’idərəy.

– Şi lurizın ki, x’idərəy, – lıpi eb razı x’idu. Sıntə h’əyx’ərəbyin.

Yif qiftıc, əbi axurəs h’əx’ırc. Səb qub sax’arə əbe badovər yepç’idu.

Xoarıs h’əyarə ix’i ibrime q’on xışıltı ix’oy limən tsıpdu ki, h’uşə guzətər! Eb kiç’x’ınər cgəçər sapi nə harayciq’on lıpıc:

– Çis q’əli həlmən k’uvucə tsırx’ərivun? Sarıs ix’rə, qux’i yin ç’uk’rəb!

Xoarır mo fikir vədu: “Həlmə dust şerəm? Sarkir kiç’i. Zəs həlmə dust lazım dob. Bəlkə, sar badovən ipdəm? Yəqin, əcis heç halkir kiç’ dəd”.

İkicəh’an xoar ebilq’on vida vəyi nə sarux h’əyx’urəs ipdu. Əd ipkəy nə lıpıc:

– Sar şid, h’uşə zəvəq’on dust x’idərəy, sıntə yaşamiş x’idərəy.

Sarır lıpıc:

– Razıyü zın. Vox zə aĝoanən xokrizın.

Yifınə xoarıs ix’i ibırə q’on aĝoanə h’urik xışıltı ix’ədu. Əcis, səb koramal ghar tsılghənə yarç’ərə

ipqədu. Cgəçər sapi nə tsıpdu. Sar kiç'x'ınər cgəçər sapi nə xoar məzəmmət vədu:

– Çis həlmən k'uvucə ts'ırx'ərüvun?! İnsancis ix'rə, qux'i ye h'iç yiĥrə!

Xoarır fikir vədu: "Ud xo kiç'əd qəpdu! İnsancikir kiç'i. Bəlkə, insanci badovən ipdəm? Yəqin, ənıs hec halkir kiç' dəd".

İnsanci badovən qux'inə lıpıc:

– İnsan şid, h'uşə dust x'idərəy, sıntə yaşamiş x'idərəy.

İnsancir xoarıs uh'ulc vuyic, ug k'ulci bado əcis q'əli ğalə səb dəmək quxdu. Yifınə xoarır k'ul voĝrü, sə zat' ix'əc q'on tsırx'ərü, insan xəbərdar yirni.

Hələ vəxtınər xoar nə insan dust x'iyinə sıntə yaşamiş x'idıb.

Uxocər çəxanə

Uxocvər h'urən lıpiyəh'ə ve fikirbi düz qəfticim? Fərq şicə yəh'əni?

1 **Mətncə hadisar hatə x'ici?**

A) zooparkcə *B)* ruka *C)* səhracə *D)* aĝoanə

2 **Xoarır çis q'əli icis dust irkirəh'əcini?**

A) mısxərə vərəs q'əli
B) təkvəlcikir kiç' x'iyis kərə
C) ruka yaşamiş x'iyickir bezmiş x'iyis kərə
D) gəşid x'iyis kərə

3 **Mətncə hadisar sə-sıncic çixe vuk'oy:**

1. Sar zəifvəl.
2. Xoar tənha ikü nə qərar vuyic.
3. İnsanciq'on əbədi dustvəlci suftəsi.
4. Qurq'on əts'ər x'iyic.
5. Ebilə q'on uğur dədi dustvəl.

4 **Xoarıs suftə rast x'iyi nə dust x'iyis ikə Îəyvand halcidü?**

A)

B)

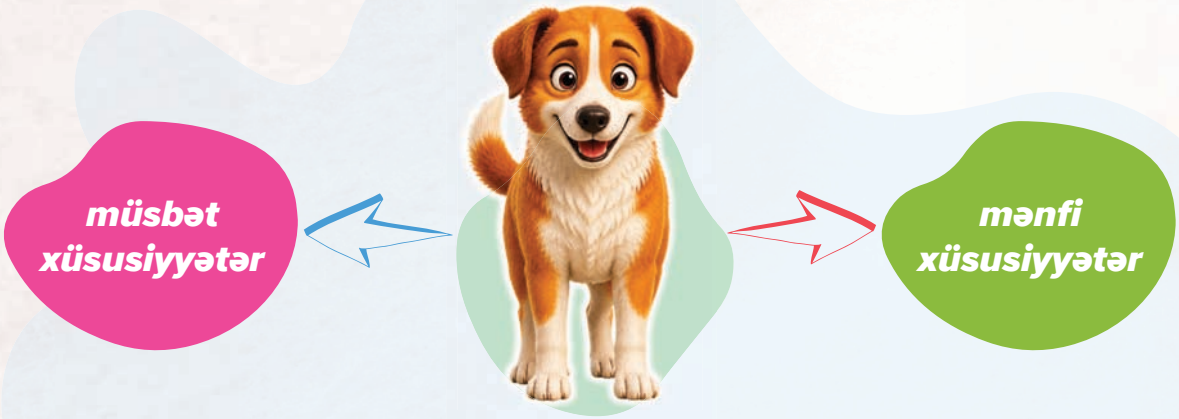
C)

D)

5 **Sxem əsasca gaf vərəy.**

6 **Mətnci əsascə hadisar nəticə müəyyən vərəy.**

SƏBƏB	NƏTİCƏ
Xoarır icis dustcux h'əyx'ornü.	
Xoar qur nə ebiləkir cirə x'idu.	
Xoar sar xo bado idəknu.	

7 **Mətnci vasitəcq'on halci fikir ts'uq'ərə virü?**

8 **Vuyəh'ə ç'elibes möq'övə mənaləh'ə ç'elib lıpəy.**

9 **Ves əts'əy, xoarıs çis q'əli tək yaşamiş x'iyic ikədidni? Çis əcir voribevər gucləh'əd yəh'əcux h'əyx'ornü?**

10 **Sarıs insancikir kiç' x'iyicir xoarıs hancəri təsir yəəc?**

11 **Əgənə xoar insan xo kiç'əd irĝəcənim, çəxankəh'ə q'ədəm şi şerəni?**

12 **Cümlar axricə durğu işarar qitxoy.**

- *Xoar çis q'əli qur nə sarkir cirə x'idu (__)*
- *Sarır k'uvucə lıpıc (__)*
- *Ay aman, şi k'uvucə tsıpdıvun (__)*
- *İnsan nə xoar hələcər çəxanə dust x'idıb (__)*

13 **Şikıl təsvir vərəy.**

14 **"Zəs iko k'ulci Ĥəyvand" mövzucə inşa çitxoy.**

5-kəh'ə dərs

MURAD
(ixtisarəq'on)

1 **Mətn düzgün uxoy.**

Səb kum yəh’onü. Hələ kum hər tərəfcə bağri, rukumbi [ ] yəh’əni. Qərəyazcis darber çiçək əçux vəəy nə təpar, yamacər qədılə x’ın nə cicəkərır kisınni. Rəngbərəng gülbe ətirləh’ə neh’ ətrafcə ix’ərəni. İkicəh’an-nəĥçimən quşrar h’əyarə nəğmar uxrini.

Həli kumə Bilqeys nə Murad trınə şid-şidır yaşamiş şernib. Bilqeysıs oyuncaqər q’on mısxərə vərıc ik şerni. Mısxərə vəyəcər çəxanə ic oyuncaqər səliqəc q’on ibe cgəcən got’əy, ge bəyir qəyəh’ə “Uşaq gözlüyü” kitabci şikılbexun tamaşa vironü.

Murad sə ikicəh’an k’ulcər qəç’i, sdə mə nəĥçimən qiyx’ərəni. Vorındə q’on dəvh’ə virənü. Hələyis kərə mə əd heç halıs kədirni. Şidır Bilqeysıb xo oyuncaqər ç’uk’əy, ənq’on kobud rəftar yirəni.

Rike qiyi ĥəyvandər nə quşras xo Bilqeys porə ikəcünü. Bağçacə mısxərə vicis Mərmər gəç, Dəmir xoar, Mərcan kupəl Bilqeys badovən quşxərəb, ənır mə xəba h’əyi fu gügüləy əbes tsih’rəni.

Muradır ĥəyvandər xo incik yirəni. Ĥəyvandərır əd qux’ruc itqəc q’on dəxəy h’ax’arəni.

Murad yeçil dar q’ənik əsq’i qəmgin-qəmgin əbexun költsəli, ugur ugus fikir yirnü:

Çis q’əli Bilqeys voribes ikəcü. Voriber ənıs qayğıc q’on rəftar yiri. Əmmə zın heç halıs kədir. Çis q’əli?

Abdulla Şaiq

Şikıl təsvir yəəy nə əc mətnciq’on əlaqə vətxoy.

2 Sualbekir halcicis mətncə cavab yəh'o?

A) Bilqeys ge bəy q'on halci kitabcixun költsəlnü?

B) Muradır Bilqeysıs halci sualbi vutsni?

C) Hekayəcə kum halci fəsilcə motki mə h'əyarəd x'iyic təsvir şeri?

D) Murad çis q'əli peşman şeri?

3 Mətncikir istifadə virə Bilqeys nə Murad xüsusiyyətər çitxoy. Əndə hərəkətərə əsas fərqim halcibi?

4 Mətnci əsascə sualbes cavab vətxoy.

a. Ĥəyvandər çis q'əli Bilqeyskir h'ax'adidni?

b. Bilqeysır halci kitab uxrini?

5 **Mətnci əsascə səbəb-nəticə əlaqar tamam vərəy.**

SƏBƏB	NƏTİCƏ
. . .	Voribes Bilqeys porə ikəcünü.
Muradır vorındə q'on dəvh'ə virnü.	. . .

6 **Cədvəl tamam vərəy.**

Hekyayəcə zə diqqət yughiyəh'ə (bəgən x'iyəh'ə) hadisə	Bəgən x'iyic səbəb

7 **Mətncə əsas fikir şiyi?**

8 **Bəy ç'elibekir halcic mətnci əsas fikirəs uyğuni?**

A) Çəxankəh'ə peşmanıvəlcir fayda vuts'undəd.

B) Q'ət'q'ul uxənıs t'əh'əmə ç'el ix'dəd.

C) Şurkum yemxicis hesab birə.

D) Porə ikəd siləckir xo şerə.

E) Dalicər ts'əh'əyəh'ə dahar dabancəh'ar qırq'ərə.

9 **Muradıs sualbes cavab ipkıs kumək vərəy. Ənıs halci məsləhət vuts'nəvin?**

10 **Ye ətrafcə yəh'ə insanbes nə Ĥəyvandərıs mehriban, qayğıkeş x'iyicir yes şi qəzənc quşxiri?**

11 **Kuçəc Ĥəyvandər voĝus q'əli ve məktəbcə yə mə məĤləcə halci faydaləh'ə layihə *(məsələn: quşra nıbar düz vərıc, uh'ulc qabri əskəc)* həyatcən yarĝurivin?**

12 **"Ye dustri" mətncü ibır qiyəy nə sualbes cavab vətxoy.**

12.1. **Mətnci əsas ideya şiyi? Müəllifcis yes halci mənəvi mesaj ts'uq'ərə vərəs ikəci?**

12.2. **Ves əts'əy, Ĥəyvandərıs qayğı vukac lurəmə təkcə əbi h'ats'ınəric nəzərcə irĝurim? Mətncə uc Ĥəqqınə şi luri?**

12.3. ***Ĥəyvandərvər mizq'on uxus dəx'ənə xo, nöğ nə tit x'iyic hiss yiri* cümlə ve ç'elibeq'on nə həyatcər quğoyəh'ə nümunərq'on sübut yərəy.**

13 **Cümlə tamam vərəy.**

Mətncə ürü rənginə vuyəh'ə ç'elib hələyis bu hərfimeq'on çiyəh'ə ki, ...

14 **Cümlar axricə halci durğu işarar çisəni?**

- *Murad kobudədini* ☐
- *Çis q'əli Îəyvandərıs Bilqeys ikəcinü* ☐

15 **Mətncə (səh. 72) q'ənkir xətt yighiyəh'ə cümlar ve dəftərə çitxoy. Əbe axricə halci durğu işarar çiyəc lazımi?**

16 **Mətnci axri hancəri tamam yirəvin? Əc ve təxəyyülci əsascə 4-5 cümləc q'on tamam vərəy.**

17 **Murad dar q'ənik əsq'i ug ğələt q'əlle h'ax'arəh'əcini. Ves əts'əy, ənır, həli sualbeh'ar çəxanə ug hərəkətərə halcib dəgiş yicənə? Hekayə Murad hərəkətər dəgiş x'iyic əks viyi 3-4 cümləc q'on tamam vərəy.**

6-kəh’ə dərs

XALLƏH’ƏD

1 **Mətn rolbe q’on uxoy.**

Səb yəh’onü, səb dobnü. Sınci bu okeanə belimbi qiyi x’ində səb silə baluğ yəh’onü. Vorındər əcəh’ar Xalləh’əd lurni. Sə yiğ Xalləh’əcıs k’uvucə gəşi x’iyəh’əni. Çuq’ud yiğini ki, hişq’on h’uldədni. Fikir vədu ki, ipi halvərsə uh’ulc səâırdəm. H’urən balinac badovən ipdu. Nəhəng balina uh’ulc ipkəcq’on məşğulünü.

– Zəs sə silə h’uləs vuts’nəmvun? – kədərəq’on əcir lıpıc.

Balinacir h’uli k’ok’ri qet’inə ənxun köptsuldu:

– Xalləh’əd, vəs uh’ulc vuyus şerə zəvər. Ancaq zə balar gəşibi. H’urən əndə fən h’ats’ın viyüzın gərək. Mohil bud x’iyəh’əvun, və uh’ulc vunəs ibək.

Ənvər unvər uh'ulc səqênəvun, çəh'acvən h'adət yirəvun. Vunəs uh'ulc ipkənəvun, ğaləy şerə.

Xalləh'əd çarə dədi ikü lıpıc:

– Axı zın zəvə sağnə quvvətləh'əd dob. X'icənim, gəşid ilkəndobzın. Həlkərə okeanci yiq'içə porə silədüzın. Hələ, hancəri uh'ulc irkicənəzın xo əts'ədid zəs.

– Delfin badovən vuç, əcir vun h'əç'əd qirkudob.

Xalləh'ə baluğ üzgü qat'rə delfinə badovən ipdu. Delfin x'ic icinci q'on şütümiş şerə mahnı uxrəh'əcünü. Xalləh'ədcir əc kef kuk x'iyi ibqəy sə silə yik'is təsəlli vuyi lıpıc:

– Delfin şid, zəs sə silə uh'ulc vuts'nəmvun? İkicəh'anəcər zə sivü sə tikə xo qiyədədzın.

Delfin Xalləh'ədcixun költsələ lıpıc:

– Və dust, kar yərıc lazımi. Kar yər. H'əç'əd qoamalt'ə. Bikar h'əyx'əndəkir heç halıs xoş quşxədəd. Tutalım ki, qe zəvəs uh'ulc vuyiczın. Qəttə xo və fən h'ats'ın viyüzın. Axı h'ömür yəh'əcəh'an vun voqûs şedob zəvər. Vun dəxəy uh'ulc ibkəc ĥar sok.

Delfinır həlib lıpi üzgü qat'rə qəç'ipdu. Xalləh'əd kədərləh'ə halcə nbəcən qiyx'urdu. Hilmə halvər uh'ulc səqrəy? H'aq'ılə kupəkbaluğ qux'urdu. "Qəzəbləh'əd x'iyənə xo, xeyirxahü", – lıpi əc badovən h'ux'urdu.

Kupəkbaluğ miç'e sınci x'ində uv guzət virəh'əcünü. Qoxu qəyəh'əni. Xalləh'əd h'urən kep't'ənə xo, cəsarət got'əynə:

– Ey h'ilbe şah! – lurə xokurc. Vəvər uh'ulc səqrəs qux'iyəh'ozın. Uv vərıc bəcər yidızın. Hələyis kərə gəşid iküyəh'ozın. Ya zəs uv

vərıc ĥar yəər, ya mə sə silə uh'ulc vətux.

Kupəkbaluğ Xalləh'ədcixun köptsuldu. Silim sə-sıncicəh'ar qet'i lıpıc:

– İkicəh'anəcər gəşidimvun? Hişq'an h'uldədimvun?

– Ey, Xalləh'ədcir lıpıc. Çəxanə mə h'ulimeh'ar səb t'ık'ın x'əd kın x'iyi okeanci q'ilə x'icrak çixar x'idu.

Kupəkbaluğ əcis h'asi x'iyi:

– Vişəcvər h'urən sə kar dəənəvun, hələ porə gəşid ilkənəvun. Cirəh'əndəvər uh'ulc səqĥrıc xo ğalə kar dəd. Zəhmət qəyinə uh'ulc ibək. Dəx'ənə gəşid ilkənəvun. Zəvəs sə silə uh'ulc vudəm, səh'əl. Ancaq zəhmət qəyin, vun uh'ulc ibək. Səb rix yəh'o vox. Əd xo uh'ulc ibkəc ĥar x'iyici.

Xalləh'ə baluğcir əcir vuyəh'ə uh'ulc h'uli xəbar qəyinc:

– İşi, zın uh'ulc hancəri irkicənəzın? Okeanə yiq'içə hişq'on ibkis dəx'ə zəvər.

Kupəkbaluğcir təbəssümciq'on lıpıc:

– Okeanə yiq'içə itkədədvunsə, hələcə, qarə irkicənəvun. Bəlkə, və h'ulic ucə dəd?!

Xalləh'əd kupəkbaluğcir lıpiyəh'əbes fikir vudu. Düz lurni. X'ic yiq'içər və', qarər uh'ulc ipkis şeräni. X'ic icincis möq'öv x'iyi icic guzətərıc qərarən qux'urdu. Sahilcən üzgü qep't'i silə belimbes beg vudu. Bellə h'ədü gurgumə sə zat' kexiyəh'əni. Əcir sivəh'an x'əd qəyi əcxun ts'əh'əc. Gurgumə zat' x'icən ĥəq'ılc, əcir mə məh'dəcən h'əcğulc. Porə dad yəh'əni.

Suftəkəh'ə səfər yiini, icir uh'ulc irkirni. Mohil ĥar x'iyəh'onü. X'əd sivih'an qəyi, uvci tərəfcən ts'əĥ. Porə sadəyimiş. Çis həliguskərə əc h'aq'ılə qux'urdədni ki?!

Uşaq Bilik Portalcər

2 **Xalləh'ə baluğ uh'ulc səqîrəs q'əli suftə hal badovən ipi nə halci cavab qoyundu?**

3 **Xalləh'əd kuməkcis q'əli müraciət vəyəh'ə x'ic Îəyvandər trıb səsıncic çixe lıpəy.**

A) delfin *B)* kupəkbaluğ *C)* balina

4 **Delfin Xalləh'ədcis kumək dəvərəs q'əli şi əsas quğəc?**

A) ic xo gəşid x'iyic

B) Xalləh'ədcir tənbəlvəl dəəy nə kar yərıc

C) okeancə uh'ulc idəknıc

D) kupəkbaluğcikir kiç' x'iyic

5 **Mətncis q'əli kupəkbaluğ Îəqqınə halci fikir doğruyü?**

A) Həm h'asəh'əd, həm mə tamahkarü.

B) Zahircə h'asəh'əd ipqənə xo, xeyirxah nə nəsihət vuts'undü.

C) Porə tənbələdü, ov vərıc ikədid.

D) Silə baluğər incik vərıckir zövq qoni.

6 **Mətnci əsascə müqayisə tuğəy.**

	Kupəkbaluğ	Balina	Delfin
Oxşarə cəhətər			
Fərqləh'ə cəhətər			

7 Xalləh'ədcir hekayəc axricə xasiyyət hancəri dəgişəy nə ic xasiyyət dəgişəricis şi səbəb x'iyic?

8 Mətnci vasitəcq'on halci fikir ts'uq'ərə virü?

9 Bəy ç'elib bərpa yəəy nə mətnci ideyacis uyğun x'iyəh'əc qəçĥurəy.

1	*Elci guc*	a	k'ısındəd
2	*Dust darə yiğınə*	b	bəh'ə qəlt'olo.
3	*Vit'iləkir*	c	selci guc
4	*Kar diyinır*	d	əts'ər şerə.

10 Mətncə sərvurə rənginoq'on vuyəh'ə ç'elibe möq'övəmənaləh'ə ç'el çitxoy.

11 "Ĥazırəcis nail x'iyic" ifadə mətncə halci personajci suftəkəh'ə davranışcis uyğun h'uşxəri?

12 Balina nə Delfinci Xalləh'ədcis uh'ulc duvucə ortaxə məqsəd şiyini? Əbes Xalləh'ədcis pisvəl, dəx'ənə ğəlmət yərəs ikəcinim? Ve fikirəs əsas quğoy.

13 **Mətncə halci cümləcir kupəkbaluğcis Xalləh'ədıs həm səq̂ətəd, həm mə rəĥmləh'əd x'iyic sınci ancə sübut yiri?**

14 **Şikılbi mətnci halci hissəcis aid x'iyic müəyyən vərəy.**

A)

B)

C)

15 **Mətncə ix'iyəh'ə *kef kuk x'iyic nə sivəh'an sə tikə qidəyəc* ifadar məna ve ç'elibeq'on izah vəəy nəc hər səb ts'iyə sınci cümləcə vətxoy.**

16 **Əgən Kupəkbaluğcir Xalləh'ədcis uh'ulc duvi nə heç sə məsləhət dəvəcənim hekayəc axri hancəri kutəĥ x'iyi şerəni? Hekayəcis q'əli axri çitxoy.**

IV bölmə

SƏYAHƏT

1. Səyahət
2. İkə vətən
3. Şikılə əsascə kar
4. Quba
5. Ürü yeçil sir

1-kəh'ə dərs

SƏYAHƏT

1 **Ve dustra sualbes cavab vuyi müzakirə tuğəy.**

1. *Səyahət şi x'iyic əts'əcim ves?*
2. *Səyahət vəcim vin?*
3. *Halq'on səyahət vəcü vin?*
4. *Hatə səyahət vəcu vin?*

5. *Əgən səyahət vəcüvinsə, şi ĥar x'icib vin?*
6. *Ves əts'əy, səyahətci ves halci faydar x'ici?*
7. *Səyyah x'iyic ikəcim ves?*
8. *Əgən səyyah x'icənim vin səyahətcis hatər suftə viro vin?*

2 Mətncu ibır qiyəy nə sualbes cavab vətxoy.

2.1 Səyahət şiyi?

2.2 Səyahətcir çis q'əli insanbi inkişaf birib?

2.3 İbır qiyəh'ə mətnci əsascə sxem tamam vərəy.

3 Şikıl təsvir vərəy. Əcux ibır qiyəh'ə mətnciq'on əlaqə yəh'əm?

4 Səyahət, səfər, səyyah ç'elibe məna ĥar x'iyi nə cümləcə vətxoy.

5 "Zın səyyah x'icənim..." cümlə 4-6 cümləc q'on tamam vərəy.

2-kəh'ə dərs

İKƏ VƏTƏN

1 **Mətn intonasiyac q'on uxoy.**

Fəzacər, kosmik gəmiyərər q'umən költsələmə, Abşeron yarımada quzqunci dimdikcəh'an qəx'ırci. Abşeron Xəzər dobi, Xəzərmə Abşeron dobi, qoabstə mə Bakı dobi təsəvvür vərıc çətini.

Azərbaycan mə qalq'a nəhəng quzqunəh'an qox'urcu.

Nəhəng şəhər sınci tərəfcər Bibiheybət dağcir, ləa tərəfcər Zığ meel şikılə xəbrim gen əçuxoy, limən quşxəri, Xəzər kelkicən qoyi nə yik'əh'an h'əbğuyəh'o. H'il xo, şəhərci xo yik' səd qat'əri. Uc hər q'ədəmcə irĝirivəs, hiss yirivun...

Zın h'il sahilcə qət'i Xəzərcis költsələ iknıckir xüsusi həzz qoni. Porə vəxtınə zə rix Bayılcər, Bibiheybətcər ih'rüzın. Qağə, ç'ebu gunt'a gardənəcən kəmər cim qiyx'ü cənubcən ipiyəh'ə rix yoxuşcə q'ədəm voqrizın. Zəvər h'ulim sə müddət h'arə mənzərəckir yighnəs şedid. Porə cgəhərə x'izın, porə cgəhərə h'əyx'ırzın, zın heyran vəyəh'ə mənzərarıs qiyx'ərə kötsulci. Ancaq heç hatə həlcə tamaşa vəyəh'ə mənzərəcis oxşarə lövhəcən rast x'idarzın. Vurğərizın ki, dünyac vori x'enbi h'əyx'ənəzın xo, rast x'iyis şedəd zəvər.

Yusif Əzimzadə

2 **Mətn hal mizər gaf virü?**

3 **Mətncə Abşeron yarımada şicəh'an qəx'ərə yiri?**

A) gen əçuxəyəh'ə xəbriməh'an
B) quzqunə dimdikcəh'an
C) qalk'a quzqunəh'an
D) h'iləh'an

4 **Mətncə, Bakı şəhər halci coğrafi məkanber Xəzər "kelkicəh'an qonü"?**

A) Bayıl nə Bibiheybətcir
B) Abşeron nə Xəzərcir
C) Bibiheybət dağcir nə Zığ meelcir
D) Bayılcir nə Zığ meelcir

5 ***H'il xo, şəhərci xo yik' səd qat'ari* ifadəc q'on halci fikir ts'uq'ərə virü?**

A) Bakıc q'on Xəzər sə-sıncickir cirə bərəs dəx'əc
B) H'ilə gucləh'ə dalğar h'əməl h'əx'rıc
C) Şəhərcə səs-küy porə x'iyic
D) Mənzərə h'əyarəd x'iyic

6 **Müəllif h'il mənzərə seyr vərəs q'əli əsas hatən çeri?**

A) Zığ meelən
B) Dünyac fərqləh'ə x'enbeh'an
C) Bayılcən nə Bibiheybətcən
D) Zığ meelcən nə Bibiheybətcən

7 **Mətnci axirkəh'ə cümləckir halci nəticə qivĥis şerə?**

A) Müəllif hələ dünyac porə cgəhər h'əyx'ırdar.

B) Dünyacə Bakıcvər motki h'əyarə cgə dəd.

C) Müəllifcis q'əli Bakı dünyacə heç sınci şəhərcəh'an qox'urdob.

D) Müəllif Azərbaycanci hər x'ində h'əyx'ırdar.

8 **Mətncə halci sualəs cavab dob?**

A) Mətn halcikərə şəxsci mizəh'ar gaf virü?

B) Halci məkan təsvir şerü?

C) Azərbaycan çis q'əli qalk'a quzqunəh'an qox'ərə virü?

D) Azərbaycan halci quşiləh'an qox'ərə virü?

9 **Mətnci vasitəcq'on halci fikir tsuq'orə virü?**

10 **Bəy ç'elib bərpa vəəy nə mətncis uyğun yəh'ə bəy ç'el qəçĥurəy.**

a. Qürbətcə xan x'iyicvər,

b. Həli dünyacə ikod,

c. Vətənci dahar dəşxənkir,

1. səb dəyü, səb Vətən.

2. şədar ulkəc vətəndaş.

3. vətənə qiyx'ır, h'əyx'ır.

11 **Mətncə ç'elib bəzəb həqiqi, bəzəb mə məcazi mənacə vuyəh'ə. Həli cədvəl tamam və'əy, h'atsərəy.**

Mətncər qəçĥüyəh'ə ifadə	*Həqiqi mənacəyim, dəx'ənə məcazicə?*	*Ves əts'əy, həli ifadə şi lıpıci?*
Quzqunə dimdik	Həqiqi	Yarımadac forma quzqunə dimdikcəh'an qəx'ırci.
Xəbrim gen əçuxorıc	?	?
Gunt'a gardənəcu kəmər cim qiyx'uruc	?	?
Yik' səd qat'əri	?	?

12 **Ves əts'əy, Azərbaycan çis q'əli quzqunəh'an qox'ərə virü?**

13 **Müəllifcir Abşeron quzqunə dimdikcəh'an qox'ərə virü. Vin xəritəcən költsələmə Azərbaycanci hələ hissə motki porə şicəh'an bənzətmiş virəvin? Ve bənzətmə rəsm yighinə təqdim yərəs şerəm vevər?**

14 **Müəllifcir təsvir vəyəh'ə "qağə, ç'ebu gunt'a gardənəcən kəmər cim qiyx'üyəh'ə rix" mənzərə yighnəs ik x'iyənə ves, halci rəngibekir motki porə istifadə vironivin? Çis q'əli?**

15 **Mətncə yeVətən qənətər əçuxəyəh'ə quzqunəh'an qox'ərə virü. Əgən Bakı şəhərcivər uxus x'icənim, Xəzər h'ilvən şi lurəni?**

16 **Müəllifcis godəh'ə sə məktub çivəy, vin şəğa kum ən mənzərələh'ə cgəc Ĥəqqınə məlumat vətxoy.**

17 **Mətncə ix'iyəh'ə *fəza, quzqun, h'il, yik'* ç'elibekir mütləq istifadə vəəy Bakı Ĥəqqınə cəmi 2-3 cümləcq'on ve silə təsvir (hekayə) çitxoy.**

3-kəh'ə dərs

ŞİKILƏ ƏSASCƏ KAR

1 **Şikılə əsascə inşa çitxoy.**

İkə dustri !
Yin veq'on sıntə h'urənə sənıbe şikılə əsascə mətn çivəc ĥar x'icinib.

Qe veq'on sıntə şikılə əsascə inşa çisıncənəyin.

İnşa halcisə mövzuc q'on əlaqə yəh'ə ye fikirbi sistemciq'on təqdim vərıci.

İnşa şiyiçinə yik'ü quğədərəynim?

Yik'ih'ar səxənə dəədərəy ki, inşa çisıncis miz qayda-qanunbi diqqətcə vaĝoac lazımi.

2 **H'uşxəy sufta şikıləq'on tanış x'idərəy. Həlәcə şi təsvir x'iyicis diqqət vudərəy.**

3 Şikılə əsascə inşa çiyis q'əli

Plan

Şikılə şi təsvir x'iyəh'ə?

Şikılə halci rəngibekir istifadə x'iyəh'ə?

Şikılə halci personajər yəh'əb?

Şikılə halci hadisə təsvir x'iyəh'ə?

Şikılə vasitəcq'on halci fikir ts'uq'ərə virü?

İstiqamət

Giriş hissəcə

1. Şikılə ümumi şi təsvir x'iyəh'əc qeyd yərəy.

2. Mövzuc ĥəqqınə 1-2 cümlə çitxoy.

Əsas hissəcə

1. Ves şikılə irĝirəh'əb sə-sıncic çixe təsvir vərəy (insanbi, əşyar, təbiət, hadisə nə i.).

2. Hadisə hatə nə halci zamancə x'iyıc ehtimal vərəy.

3. Şikılə h'əyi admiyər nə ĥəyvandərır şi yərıc, əndə hissri nə fikirbi təsvir vərəy.

4. Mövzuc q'on əlaqələh'ə ve fikirbi nə müşahidar əlavə yərəy.

Nəticə

1. Vin şikıləkir qəvĥəyəh'ə nəticə çitxoy.

2. Mövzuc q'on əlaqələh'ə ve münasibət əts'ər yərəy.

4-kəh'ə dərs

QUBA

1 **Təsəvvür vərəy ki, vin şəğa ərazicə turistər, yə mə mehmenbi yəh'əb. Əncibər istirahət vərəs q'əli cigəcux h'əyx'ərib.**

Vin əndəs halci əraziyərən bix'ıc məsləhət viro?

H'uşxəy əndəs ge vəxt ğaləy yoĝrəs q'əli kumək vədərəy.

Vəxt ğaləy yoĝrıc lurəmə vin şi ĝəlle h'ax'arib?

Vəxt ğaləy yoĝrəs q'əli şi yərıc lazımi?

2 **Mətn düzgün uxoy. Ç'elib, cümlar nə abzasər düzgün tələffüz yərıcis diqqət vətxoy.**

Quba Azərbaycanci h'əyarə guşarkir səbü. Əd, Bakıcvər 168 kilometr məsafəcə, Şahdağci şimal-şərqci gunəyərik kicü. Quba təbiət nə qədim tarixci q'on əts'ər şerü. Quba ç'il məna Qrıts'ər mizə Q-uba, "qağcə qiyi uba" lıpıci. Qrıts'ərır Qubacəĥar Qələ luri. "Qələ"cir ic tır "qələ" ç'ilkir qəyəh'ə. Quba qədim azəri mizə "ləzıd" lıpıci. Uc həm mə h'əyarəx'ınıvəlci rəmzi.

XVIII əsrci yiq'içərə Hüseynəli xanır Quba xanvəlci mərkəz və'əy nə ug saray xo hələcən kuçərə vəcu. Fətəli xan dövrcə Quba xanvəl motki porə inkişaf x'icu. Ən dix Şeyxəli xan dövrcə mə Quba xanvəlci mərkəz Qrıts'ər kum x'icu.

Quba rayoncə h'əkə rukumbi, qağə dağri, belimbi, gurə kurbi, sağə x'ic bılxım, mahnı uxu gurgurbi, q'ən dirĝi kanyonbi nə i. yəh'ə. Hər sınə yits' h'azırbi turist, səyyah, mehmen, təbiət bikəncibər ucən quşxərib, h'əyarəx'ınvəlcikir zövq qani.

Qubacə müxtəlif millətər nümayəndar yaşamiş şerib.

Qubac q'ələnçar dünyacə porə məşhuri. Ucən quşxə həmvətənbi, xüsusən xo əcnəbi mehmenber həli q'ələnçə xıxı ustarır xəbaq'on xıriyəh'ə q'ələnçar həvəsciq'on qoni. "Çiçi", "Pirəbədil", q'rıts'ər "Səlimağacı", "Qoşa qollar", "Qollu Çiçi", "Qımıl", "Cimi", "Yerfi" nə i. q'ələnçar dünyac sə qədər muzeyər nə şəxsi kolleksiyar bəzəki.

Azərbaycanci çisınd Abbasqulu ağa Bakıxanovci k'ulci -muzey xo Qələcə yəh'ə. Azərbaycan tarixcis aidə suftəkəh'ə elmi əsər A. Bakıxanovcir məhz həli k'ulcə çivəcu.

XVIII əsrcə yaşamiş x'iyəh'ə məşhur fransacər çisınd Aleksandr Düma Azərbaycancə şəh'acis Qələcən xo qux'urci. Qələc gözəl, qeyri-adi təbiətcir əd valeh yə'əy, ube tarixi abidar q'on tanış x'ici. Mənzərələh'ə cgəhər sıncicə istirahət virəh'ə qubacə h'əyindər çisındux tonqalə badovən xokurci. Kozil h'ədü cirəh'ə kababci ləzzətcir Dümavəsə bu təəssürat yaratmış yə'əci.

Norveçci h'alim nə səyyah Tur Heyerdalır xo ug əsərbe Qələc h'əyarəx'ınvəlbi təsvir yə'əci.

Quba təkcə təbiətci q'on dəx'oy, tarixi abidarbe q'on maraqləh'ə cgəhərkir səbi.

1

30 dekabr 2009-kəh'ə sınə Azərbaycan Respublikac Prezident İlham Əliyevcir quşxə nəsilbe milli yaddaş vaq̂əy nə soyqırım qurbanbe xatirə əbədi yərıc məqsədciq'on Quba şəhərcə "Soyqırım Memorial Kompleks" quxus q'əlic ĥəqqınə sərəncam vucu.

2

Quba rayonci yəh'ə tarixci abidarkir cəb Çuxur hamamü. Əcəh'ar Gunbəzləh'ə hamam xo luri. Abidə 18-19-kəh'ə əsrbes aid virü.

Mədəniyyət nə Turizm Nazirlikci tərəfcir tarixci abidə cim vaq̂oarü.

3

Pirə Cəlal bəy türbə Qrıts'ər kum yuq'ri luu x'ində yəh'o. Uc abidə tarixci-memarvəlci abidəyi. 19-kəh'ə əsrcə usta Cami bəyir quxci. Əc gunbəz kusundəĥəd Seyidrza bəyir təmir yə'əci. Qrıts'ər cəmah'ətcir müqəddəs ziyarətgah hesab yiri.

3 **Mətncə şicəh'ar buxərib?**

4 **Mətncə Quba hancəri təqdim şerü?**

5 **Mətnci əsascə, "Quba" nə "Qələ" ç'elibe məna şiyü?**

6 **Quba xanvəlci motki porə inkişaf vərıc hal dövrcis təsadüf şeri?**

A) Hüseynəli xan
B) Fətəli xan
C) Abbasqulu ağa Bakıxanov
D) Mətncə uc ĥəqqınə məlumat dədĥə

7 **Mətncə halci sualəs cavab dob?**

A) Quba rayon hatə yəh'ə?
B) Qubacə halci tarixci abidar yəh'ə?
C) Qubacə havar çis q'əli qəy yarç'əri?
D) Pirə Cəlıal bəy türbə halci əsrəs aidi?

8 **Mətnci əsascə lıpıs şerə:**

A) Quba ç'uknuvəlci məskənü.
B) Quba turizm məkanbekir səbü.
C) Qubacə gəgəyər bağri porəyi.
D) Qubac q'ələnçar yerləh'ə nə qurəbə mehmenbe maraqcis səbəb şeri.

9 **Quba “Soyqırım Memorial Kompleks”ci Ĥəqqınə halci məlumat dəd?**

A) Abidə Qubacə quxiyəh’ə.

B) Abidə Azərbaycan Respublikac Prezident İlham Əliyevci sərəncamci əsascə quxci.

C) Abidə 8 sınə quxci.

D) Sərəncamcis 2009-kəh’ə sınə imza ts’əh’əci.

10 **Abbasqulu ağa Bakıxanovci Qubacə yəh’ə k’ulcə çiyəh’ə mühüm kar halcici?**

A) Qubac q’ələnçar ĥəqqınə kitab

B) Azərbaycan tarixcis aidə suftəkəh’ə elmi əsər

C) Qubac təbiətci ĥəqqınə şeyir

D) Fətəli xanci fəaliyyətər barəcə hekayə

11 **Qurəbə mehmenbi nə turistər Qubacən qubx’urucis səbəb x’iyəh’ə əsas amilbi halcibi? Mətncər nümunar quşxəy.**

12 **Təsəvvür vərəy ki, ve valideynber ves Quba rayoncən səfər təşkil vərıcis ç’el vuyi nə əcis h’əməl yə’əci. Əndər vuyəh’ə ç’ilıs h’əməl yərıc şicis səbəb şecənə?**

13 **Vin vuyəh'ə ç'ilıs h'əməl yirim? Vin vuyəh'ə ç'ilıs h'əməl dəvəyəh'ə vəxt x'icim? Hələcə şi x'ici? Vinin hancəri hiss bəcibvin?**

Ve fikirbi cədvələ sağnə xo təqdim yərəs şerə vevər.

Vuyəh'ə ç'ilıs h'əməl yirimvin?	*Vuyəh'ə ç'ilıs h'əməl dəvəyəh'ə vəxt x'icim?*	*Hələcə şi x'ici?*	*Vinin hancəri hiss bəcibvin?*	*Ç'el vuyəh'ə admicir vevən şi lıpci?*	*Vin vinəs halci ç'el vuci?*

14 **"Quba rayoncə h'əkə rukumbi, qağə dağri, sıldırımə belimbi, gurə kurbi, sağə x'ic bılxım yəh'ə" cümləcə h'ələmət əts'ər yii ç'elib ipkəy nə aid x'iyəh'ə isimərq'on sıntə qəçĥü çitxoy.**

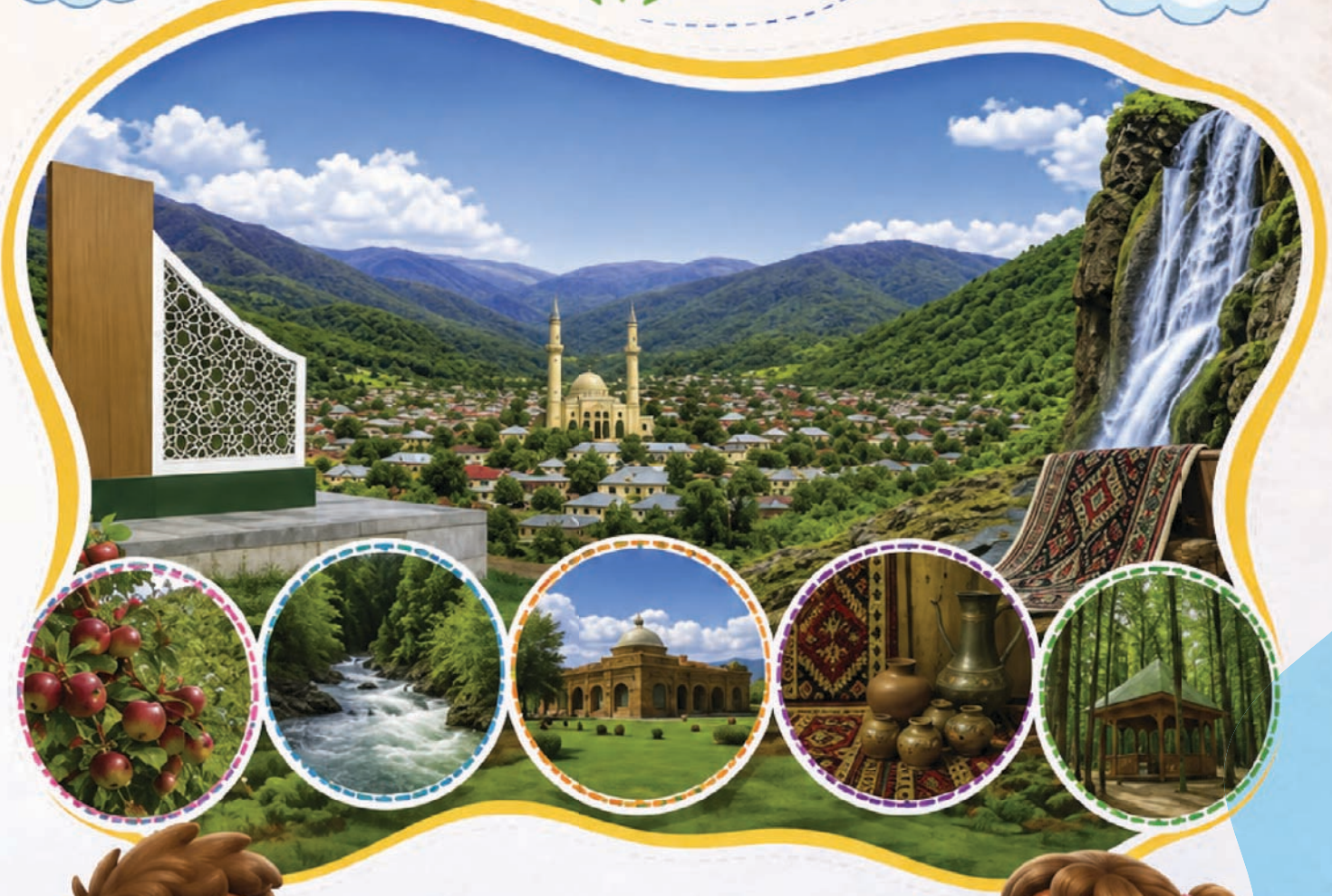
15 **Ç'elibekir h'urən vəkəyəh'ə ç'el, çəxanə cümlə düz vərəy.**

Səfər, plan; səyahət, fayda; Qrıts', h'əyx'ırıc; Vətən, h'əyarə; ruk, Quba; türbə, Pirə Cəlal bəy; q'ələnçə, Qrıts'ər Səlimağacı

Nümunə:

Ç'elib	*Vəkəyəĥə ç'el*	*Cümlə*

16 **Qrıtsə ĥəqqınə şikılləh'ə təqdimat (divar qəzet xo şerə) ĥazır vərəy.**

5-kəh'ə dərs

ÜRÜ YEÇİL SİR

1 **Mətn intonasiyac q'on nə rolbe sağnə uxəy.**

Kənan şəhər həyatci səs-küyünəkir h'arfi istirahər vərəs q'əli nubətcə h'əşxə tətil Qubacə yoq̂ruc qərar vudu. Ənır, rayonci mərkəzcə və', sə tərəf h'əkəyəh'ə rukimbi, ləa tərəf mə coşqun Qudyalçaycixun költsələh'ə qədim sınci dağ kumə iknıc qəçĥurcini. K'ulci cuxud – icincər nur h'əşxə, nuranəh'ə sar q'usəd yəh'ə Əhməd bəyir Kənanıs kum hər x'en, cidırə cırğar ik yə'əcini. H'əyarə sə yemxic ikicəh'an yiini. Havac sərinvəlcir insanci ruĥ ts'iy yirni. Əhməd bəyır Kənanıs kumvər sə silə qarə, "Cənnətci bağ" luu qədim səd yeçil bağcər gaf vədu: -Hələ bağcə limən səb yeçil dar yəh'o ki, fıqa sınər porə, yaşamiş şerü. Əc yeçilkir h'uliyəh'ə insancir həyatci əsil dadnə nə dincvəl irkirə. Əmmə hələ dar vorındəvər ipq̂is şedüb, gərək təbiət yik'ivər ik şəh'avəs.

Kənanır maraq və'əy nə təkcə rixe h'arfıd. Rix yəh'əcəh'an Qubac rukumbe ç'ebu-ürü yemxic rəngiber əd heyran yirni. Şahdağcər h'əşxə şahvarə səs beşra xışıltıcik çixar x'iyəh'əni. Sətke porə ix'i, nəhayət, cifar kiyəh'ə qədim sınci bağcux ts'urq'ud.

Bağcə fıqabər yeçil darbi h'əcini, əmmə yiq'içə qəp't'iyəh'ə sınci darır Kənan diqqət dərhal yughundu. Həli darci guvdə ləabevər porə k'op'ini, ts'ilim mə porə bubini. Ən qəribəh'əc sə həlic yiini ki, dar vorcə q'əlü, yemxic axri x'iyicxun ködəsi, parlaq, tuntə ürü səb yeç qicunü. Sətĥəl h'urən h'əx'iyəh'ə ç'ebicci t'ık'ınbi əc h'ədü brilyant cim parıltı vuts'unni.

Şikıl təsvir vərəy. Əc təsvir vərəs q'əli həli sualbes cavab vətxoy:

- ✓ *Şikılə şi təsvir x'iyəh'ə?*
- ✓ *Şikılə halci fəsilə təsircir icic vuk'rü?*
- ✓ *Şikıl abzascis uyğunim? Çis q'əli?*
- ✓ *Ves şikıl bəgən x'icim? (bəgən dəx'əm?) Çis?*

Kənan darıs meq'ov x'iyid. Xəb h'axtəy yeç qotodu. Hələcə bağ kiyəh'ə cıf sanki sehrləh'ə sə şikılə ç'uk'oc. Uâtəh'ar Qubac simvolbekir səd yəh'ə Minarə dağci əzəmətləh'ə mənzərə itâəc. Kənanır yeçilkir səd k'ıs qəyinc. Hələ ancə hiss vəyəh'ə dad, sadəcə, sınci gəgəyci dad dədni. Hələ dadcə Qubac təmısə dağci hava, sağə bılximə x'əd nə vori nöq'uc ghırvəl yəh'əni. Vori h'əkx'ınıvəl sınci ancə Kənan təncər qəftıc. Ən qəlbcən vudərğə cəh'an sə sakitvəl h'ats' x'iyic.

Kumən qiyx'ərəmə Əhməd bəyis Kənan icincə qiyi hələ dincvəl itqəy âuâərə lıpıc:

– Zəs irâiri, hələ dar ipkəcivun.

Kənanır təəccübciq'on xəbar qəyinc:

– Əhməd bəy, hələ yeçil sirr şi yiini həlmən?

Q'usəd bəy cavab mə porə sadə x'idu:

– Qubac nöq' bərəkətləh'əci, vi dix. Əmmə hələ yeçil əsil sehrləh'ə tərəf həlici ki, əcir, insancis təbiətci h'əyarəx'ınvəl hiss yərıc ĥar yiri. Vun hələ yeç ipkəynə, əslcə, Qubac ruĥ ipkəcivun.

Kənan şəhərcən qiyx'ırcər çəxanə xo Qubacə yeâiyəh'ə hələ yemxic yiğ, Qudyalçayci səs nə hələ ürü yeçil dad yik'u quşxirni. Çiski ənıs əts'əcini ki, dağrə kelkicə h'əyi hələ sehrləh'ə diyarcir əd həmişə guzət yirəh'əci.

2 **Mətncə şicəh'ar buxərib?**

3 **Ubekir sə hekayəc əsas mövzuyi?**

A) Qubac yeç

B) Təbiət ik x'iyic nə daxili dincvəl

C) Dustvəl

D) Səyahətci plan

4 **Mətnci əsascə lıpıs şerə:**

A) Kənanır istirahət vərəs q'əli sakitə səd x'en qəçĥurci.

B) Əhməd bəy Kənan bubəyini.

C) Əhməd bəyir Kənanıs "Cənnət bağ"ci ĥəqqınə gaf vədu.

D) Fərqləh'ə daru səccə səb ürü yeç qicunü.

5 **Əhməd bəy sirləh'ə bağ Ĥəqqınə Kənanıs gaf vərıcə məqsəd şi yiini?**

6 **Kənan bağcən çəğacis təbiətcə halci h'əyarəx'ınbi müşahidə yəci?**

1. yemxic qızılə-ç'ebu rəngib
2. h'əkəyəh'ə cif
3. məĥkəmə kulak
4. leysan ç'ebic h'əx'rıc
5. dağci hava

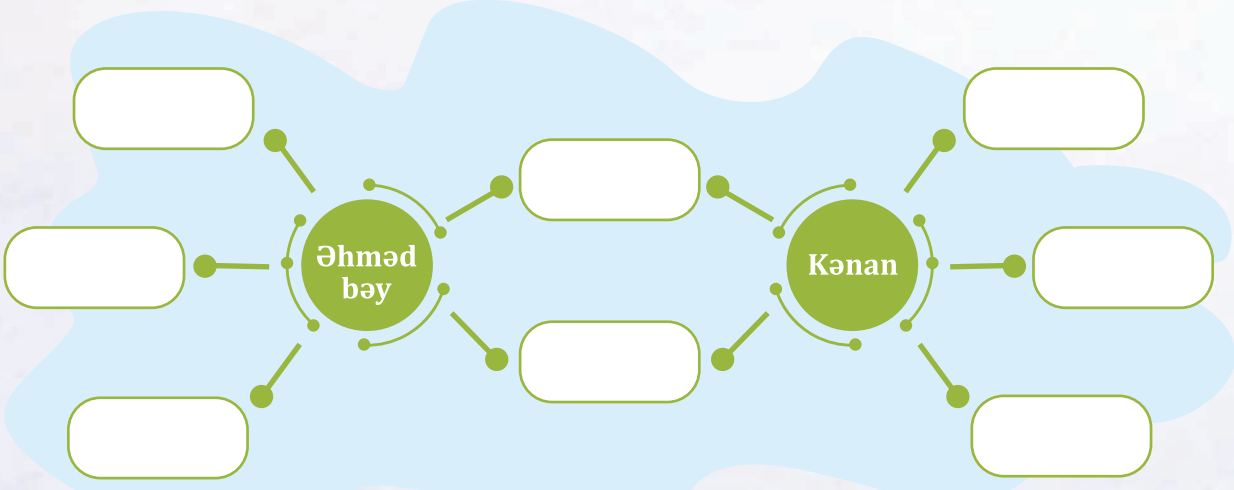
7 **Sirləh'ə yeçil darır çis q'əli Kənan diqqət ugugxun yughundu?**

8 **Əhməd bəy fikirəq'on, yeçil əsil sehr şi yiini?**

9 Əhməd bəy fikiräq'on, yeçil əsil sehr şi yiini?

Fikirbi	*Doğruyi*	*Mix'ini*
Kənan yay fəsilə Qubacən ix'cini.		
Əhməd bəyir kum Kənanıs vəts'ərə vəcuni.		
Dar q'əlü təkcə səb yeç qicunü.		
Kənanır yeç duh'lu.		
Hekayəcir təbiət vaq̂oac vacib x'iyic ĥar yiri.		

10 Mətnci əsascə Əhməd bəy nə Kənan xüsusiyyətər çitxoy. Əndə ortaq cəhətər müəyyən yərəy.

11 Hekayəc əsas ideya şiyi?

12 **Vuyəh'ə ç'elibeq'on meq'ovəmənaləh'ə ç'elib lıpəy.**

nuranəh'əd, coşqunəd, əzəmətləh'əd, dincvəl, bərəkətləh'əc

13 **Kənanır çis ug tətil məhz Qubacə yoĥruc qərarən qux'urd?**

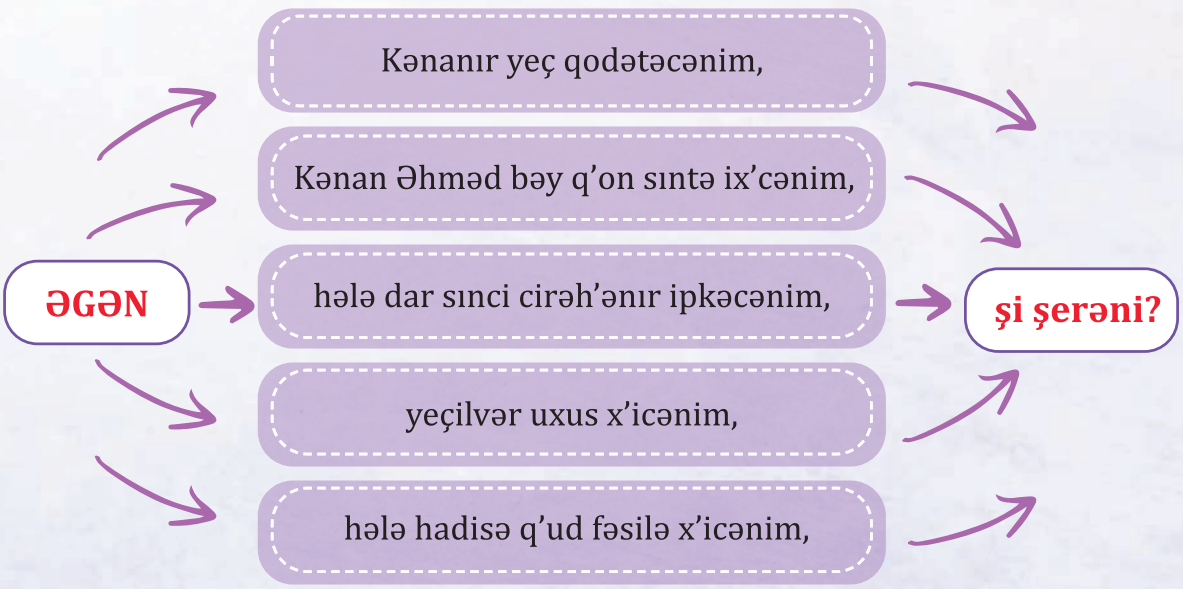
14 **Yeçil bağcis "Cənnətci bağ" tır vuyic səbəb şi x'iyi şerə?**

15 **Əgən Kənanıs təbiət ik dəx'əcənim, yeçil dar ipqis şerənim?**

16 **Təbiətcir insanci ruĥunəs hancəri təsir yiri?**

17 **Vun Əhməd bəy cgəçə x'icənim, Kənanıs cirəh'ə halci nəsihət vuts'nəni?**

18 **Cümlar tamam vərəy.**

Təsəvvür vərəy ki, Kənanır ug dustunəs Qubacə x'iyəh'ə tətil Ĥəqqınə məktub çisnü. Ves əts'əy, ənır, məktubcə şi çisıncənə? Hələ məktub ç'ivis cəhd vərəy.

Həcm:
10-15 cümlə

19 **Təsəvvür vərəy ki, Kənan sınci sınər çəxanə ts'iyəckir Qubacən quşxəri.**

Ves əts'əy, ənır:

✓ *ug dustri hələcən quşxicənəm?*

✓ *hələ bağcən quşxəcənəm?*

✓ *li səfər bağcə şic q'on rast şecənə?*

20 **Qubacən turist cəlb yərəs q'əli godəh'ə reklamci mətn Ĥazır yərəy.**

21 **Həli mövzuyərkir səb qəpĤi, məlumat got'əy nə təqdimat Ĥazır vərəy.**

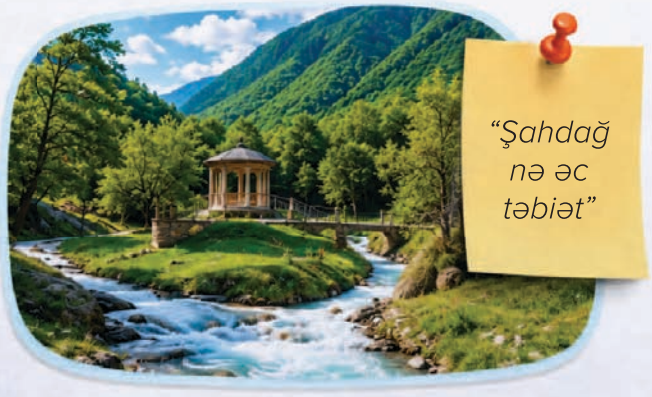
"Qubac məşhur yeçil bağri"

"Ceydar kur nə k'ar-k'ar rix"

"Qubac turizm məkanbi: Qrıts'"

"Şahdağ nə əc təbiət"

BINƏCƏ

Zə vətən Azərbaycani. Ye xuyə vətəncux gözəl təbiət yəh'ə. İkicəh'ancis məxsus sərinə şahvarəkir ərəcə beşri keyx'əri, tələrə, gunt'rə, çölbe q'ələnçə cim keh'əyəh'ə qədilə x'ınər nə ç'uk'nu beşrə ərəcə quşrar səs-səsınə vuyi ç'ivilt'i vətrunü. Çəh'acvən je h'urikin sə-sıncicvər motki h'əyarə, motki canləh'ə h'əyarəx'ınbi əçux şerni. Bobovə, kələ-kobut, kekrim qaratikan kularbe q'on kiyəh'ə dağrə ərəcər vorcən qarç'əcvən təbiət nə hava dəgiş x'iyi, yik'ivər nəfəs qonini jin.

Qədılə x'ınər, əlvan çiçəkər, dağci ç'ert'əh'ər h'əyarə neh'akir silə ilkənni məst x'iyis. Əzəmətləh'ə sınci dağci q'əlleh'an qəbç'idıbjin. Je h'urikin sətkemə bu dağ qəftıc. Hələ dağ xo yepdıbjin. Çiçəkər ulkə cim sınci əçuxvəlcən qəpdıbjin. Həli cgə h'əkə ruka, q'əts'ınə sınci belimbe, işq'ın vuyəh'ə dərar q'on əhatə x'iyəh'əni. Uâta, sınci gunt'a kekilvəsə fıd-yits'ıd alaçuğ qiyi səd bınə irâirni. Mohil ts'urq'iyəh'ənib jin. Nöğx'ınər sax'arinizın.

Bınəcis meq'ov şerəmə je h'urikin voribevər sufta sınci q'ərvəndci xoar qəp'ç'idu. Xoarır ləĥə süv əçuxoy ts'ırx'ərə nə je h'adeh'an sax'arnü.

Abdulla Şaiq

LÜĞƏT

Azərbaycan	Qrıts	Qrıts (Vasitəçi əsas)	Qrıts (Cəm halı)
İnsan	**Admi**	**Admic**	**Admiyər**
Ata	Bəy	Bəyci	Bəyri
Ana	Dəy	Dəyci	Dəyri
Qardaş	Şid	Şiy	Şiyimbi
Bacı	Şidir	Şidrı	Şidrar
Oğul	Dix	Duxar	Duxri
Qız	Riş	Rişi	Şibi
İnsan və heyvanın bədən üzvləri	**İnsan nə ĥəyvanci bədən üzvyər**		
Baş	Q'ıl	Q'əli	Q'əlim
Alın	Bel	Bellə	Belim
Göz	H'ül	H'üli	H'ülim
Kirpik	K'ok'	K'ok'ul	K'ok'ri
Qaş	H'ültsəm	H'ültsəmci	H'ültsəmər
Qulaq	İbır	İbırə	İbrim
Üz	İcin	İcinə	İcinbi
Bədən səthi	**Tənci səth**		
Dəri (xırdadırnaq)	H'iç	H'içil	H'içri
Dəri (çıxarılan)	Q'ərəç'	Q'ərəç'ci	Q'ərç'ər
Gön dəri (iridırnaq)	Leh'	Leh'a	Leh'ri
Yun(qoyun)	Yis	Yisı	Yisri
Yun(keçi)	Ç'er	Ç'erci	Ç'erbi
Qan	İrəc	İrca	İrcim
Tər	H'aq'	H'aq'il	H'aq'ri
Ev heyvanları	**K'ulci ĥəyvandər**		
Sürü(dəstə)	K'əbəl	K'əbələ	K'əbəlbi
Sürü	Sürü	Sürüc	Sürüyer
Qoyun (dişi)	Vul	Vul	Vulbi
Qoyun (erkək))	Qoç	Qoçil	Qoçri
Quzu	Kel	Kil	Kilar
Qoyun (1 yaş)	Viq'er	Viq'erci	Viq'erbi
İnək	Zar	Zıra	Zırar

Çöl heyvanları	**Çölci ĥəyvandər**		
Qafqaz turu (erkək)	Dağci kəl	Dağci kəlci	Dağci kəlbi
Qafqaz turu (dişi)	Dağci tseh'	Dağci tseh'il	Dağci tseh'ni
Ceyran	Ceyran	Ceyranə	Ceyranbi
Cüyür	Cüyür	Cüyürə	Cüyürbi
Maral	Maral	Maralə	Maralbi
Donuz	Qəbən	Qəbənə	Qəbənbi
Donuz (erkək)	Qəndə	Qəndəc	Qəndar
Ayı	Sar	Sarci	Sarbi
Canavar	Eb	Ebil	Ebni
Tülkü	Sakul	Sakulə	Sakulbi
Dovşan	Qur	Quril	Qurni
Porsuq	T'iş	T'işıl	T'işni
Dələ	Dələ	Dələc	Dalar
Soyuqqanlılar	**Qəyəirəcqiyib**		
Balıq	Baluğ	Baluğci	Baluğər
Qurbağa	Qub	Qubil	Qubni
Kərtənkələ	Tsıntsəkoy	Tsıntsəkoye	Tsıntskoyər
İlan	Ghar	Gharil	Gharbi
Soxulcan	Kok	Kokil	Kokni
	Çiç	Çiçil	Çiçni
Zəli	Zəli	Zəlic	Zəliyer
Milçək	T'ıt'	T'ıt'ir	T'ıt'ri
Göyün,böyənək	Buğbuğu	Buğbuğuc	Buğbuğuyer
Arı	Şər	Şərci	Şərci t'ıt'rni
Givə	Givə	Givəci	Givar
Qarışqa	Dzız	Dzil	Dzızni
Hörümçək	Urumçəg	Urumçəgci	Urumçəgər
Kəpənək	Tsıltsəng	Tsıltsəngil	Tsıltsəngni
Şala cırcırama	Cincira	Cinciraci	Cincirayer
Bitki aləmi	**Bitkic h'aləm**		
Ağac	Dar	Darci	Darbi
Meşə	Ruk	Ruka	Rukumbi
Kol	Kul	Kulurdi	Kulbi

Pöhrə	Zuğ	Zuğa	Zuğri
Budaq	Tsili	Tsilic	Tsilim
Döyün	T'ır	T'ırırdi	T'ırbi
Çubuq	T'ıl	T'ılirdi	T'ılıb
Yarpaq	Beş	Beşil	Beşri
Otlar	**X'ınər**		
Ot	X'ın	X'ına	X'ınər
Gül	Çıçək	Çiçəkci	Çiçəkər
Çölsarımsağı	Pular	Pularə	Pularbi
Zirə	K'ura	K'urac	K'urar
Yarpız	Ç'ert'əh'	Ç'ert'əh'ci	Ç'ert'əh'ər
Baldırğan	Zig	Zigil	Zigri
Meyvə. Tərəvəz	**Gəgəy. Tərəvəz**		
Alma	Yeç	Yeçil	Yeçni
Armud	Cüĥur	Cüĥurə	Cüĥurbi
Üzüm(meşə)	Qorə	Qorəc	Qorar
Qaysı	Mişmişi	Mişmişic	Mişmişiyer
Alça	Xed	Xeda	Xedri
Gavalı	Gəvəli	Gəvəlic	Gəvəliyer
Zirinc	Nurəy	Nurəyci	Nurəyər
Dənlilər	**Danqiyib**		
Dən	Dan	Danırdi	Danbi
Taxıl	Kəştə	Kəştəc	Kəştar
Tum	Tum	Tumil	Tumri
Sünbül	Qıl	Qəli	Qəlim
Gilçığ	Gilçır	Gilçırci	Gilçırər
Saman	Ləmbə	Ləmbəc	Ləmbar
Yeyinti	**Uh'ulc**		
Un	Rəĥəc	Rəĥəcci	Rəĥəcər
Xamır	Xəmir	Xəmirə	Xəmirbi
Qovut	Suv	Suv-il\ul\a	Suvbi
Səməni	Səməni	Səmənic	Səmənіyer
Qovurğa	Ç'eh'	Ç'rh'il	Ç'eh'ri
Çörək	Fu	Fu-y\ya	Fuy-ri\ni

Paltar. Ayaqqabı	**Halov**	**Halovci**	**Halovər**
Köynək	Behrəm	Behrəmci	Behrəmər
Şalvar	Şalvar	Şalvarə	Şalvarbi
Çuxa	Çuxa	Çuxac	Çuxri
Kürk	Kiş	Kişəc	Kişri
Papaq	T'ət'əx	T'ət'əxci	T'ət'əxər
Yaylıq(qadın)	Meyzar	Meyzarə	Meyzarbi
Fəaliyyət mat.	**Karci alətər**		
Xış,cüt	Xış	Xışci	Xışri
Xışın dəstəyi	Diner	Dinerə	Dinerbi
Gəvahin	Mağ	Mağ-il\irdi	Mağri
Buyunduruq	Ukvar	Ukvarə	Ukvarbi
Taxıldöyən taxta	Vəl	Vəlci	Vəl-ni\bi
Lopatka	Xolsə	Xolsəc	Xolsar
Silah. Ov sursatı	**Silah**		
Yay	T'əm	T'əmil	T'əma
Qılınc	Qılınc	Qılıncci	Qılıncər
Xəncər	Qəmə	Qəməci	Qamar
Bıçaq qabı	Qov	Qovul	Qovri
	Q“ın	Q“ın-ci\ırdi	Q“ınbi
Ox	Tsib	Tsibil	Tsibri
Yük. At üçün Ləvazimatlar			
Yük	Bar	Barci	Barni
Tay(yük)	Təy	Təyci	Təyri
Mafraş	Mişrəf	Mişrəfci	Mişrəfər
Çuval	Bəh'əq̂	Bəh'əq̂ci	Bəh'əq̂ər
Xurcun	Xurcin	Xurcinə	Xurcinbi
Heybə	Həybə	Həybəci	Həybar
Bağlama	Çut'luc	Çut'lucə	Çut'lucər
Metallar. Yanacaq.	**Metalbi. Ugəc**		
Zoloto	Qızıl	Qızılə	Qizılbi
Gümüş	Gümüş	Gümüşcü	Gümüşər
Dəmir	Həndəl	Həndəlci	Həndəlbi
Mis	Mis	Mis-il\a	Misri

Qurğuşun	Qurq'uşun	Qurq'uşunə	Qurq'uşunbi
Ev əşyaları	**K'ulci əşyar**		
Xalça	Q'ələnçə	Q'ələnçəc	Q'ələnçar
Xovlu xalça	Xalqrağı	Xalqrağıc	Xalqrqğıyər
Kilim	Halov	Halovci	Halovər
Kilim növü	P'elt'əl	P'elt'əlci	P'elt'əlbi
Yaşayış. Tikinti.	**Tikinti**		
Kənd	Kum	Kum-a\il	Kumri
Qazma	Qəzmə	Qəzməc	Qəzmar
Oba	Uba	Ubac	Ubar
Ev	K'ul	K'ul-ci\irdi	K'ulib
Yaylaq	Bınə	Bınəc	Bınar
Məişət əşyaları	**Məişət əşyar**		
Dəyirman	Huv	Huv-il\ə\ci	Huvbi
Novçə	Maku	Makuc	Makuyer\Makar
Novça	T'ın	T'ınci	T'ınıb
Tövlə	Qəcil	Qəcilə	Qəcilbi
Ağıl, küz	Ağul,kuz,dəmək	Ağulci,kuzil,dəməkci	Ağulbi,kuzri
Axur	Bərə	Bərəc	Bərəyər
Yer üzərində obyektər	**Q'umə obyektər**		
Ensiz yol	Cırğə	Cırğəc	Cırğar
Yol	Rix	Rix\Rixa	Riximbi
Körpü	Qov	Qovul	Qovri
Xarabalıq	Kələvə	Kələvəc	Kələvar
Qəbir	Zeyrat	Zeyratci	Zeyratər
Göy cisimləri	**Zovra cisimər**		
Günəş	Virağ	Virağci	Virağar
Ay	Vəz	Vəzil\Vuzur	Vəzri
Göy	Zov	Zovul\Zov	Zovni
Ulduz	Ĥəç'	Ĥəç'-il\a\irdi	Ĥəç'ni
Yer	Qum	Qumci	Qum
Yer cisimləri	**Q'um cisimər**		
Torpaq	Nöq'	Nöq'-a\il\irdi	Nöq'ri

Qum	Q’um	Q’um-a\il	Q’umri
Xırda daşlar	Şinğıl	Şinğılə	Şinğılbi
Toz	Rug	Rug-a\il\irdi	Rugim
Palçıq	Q’iriş	Q’irşa	Q̂irşim
Od	**Ts'ə**	**Ts'ır**	**Ts'ırni**
İldırım	Ləsəng	Ləsəngci	Ləsəngər
Tüstü	Firmi	Firma	Firmiyer
Kül	Rəq̂	Rəq̂a	Rəq̂ri
Hirs	Ĥirs	Ĥirsa	Ĥirsım
İşıq	İşıq	İşığci	İşığər
İl	**Sən**	**Sınci**	**Sənib**
Yaz	Qərəyaz	Qərəyazci	Qərəyazər
Yay	Yay	Yayci	Yayyər
Payız	Yemxic	Yemxicci	Yemxicər
Qış	Q“ud	Q“əci	Q“udri
Gün	Yiğ	Yiğa	Yiğri
Gecə	Yif	Yifa	Yifri
Ad	**Tır**	**Tırirdi**	**Tırıb**
Danışmaq	Gaf vərıc	Gaf vərıcci	Gaf vərıcər
Oxumaq	Uxəc	Uxəcci	Uxəcər
Yazmaq	Çiyəc	Çiyəcci	Çiyəcər
Söz	Ç'el	Ç'elirdi	Ç'elib
Dua	Duh'a	Duh'aci	Duh'ar
Şəxs əvəzlikləri	**Şəxsci əvəzlikər**		
Mən	Zın	Zəs	Yin
Biz sizinlə birlikdə	Yin	Yes	Yin
Biz siz olmadan	Jin	Jes	Jin
Sən	Vun	Vəs	Vin
Siz	Vin	Ves	Vin
O	Əd	Ənır	Əncibər
Rəng	**Rəng**	**Rəngci**	**Rəngib**
Ağ	Ləzı	Ləzıc	Ləzıb
Qara	Ləĥə	Ləĥəc	Ləĥəb
Boz	Rexi	Rexic	Rexib

Sarı (sevimli rəng)	Ç'ebu	Ç’ebuc	Ç“ebub
Sarı (sevilməyən)	TS’ərı	TS’ərıc	TS“ərıb
Qırmızı	İrü		
Dad	**Dad**		
Acı	Q“ət'ûul		
Turş	Əmzur		
Şirin	T'əh'əm		
Duzlu	Q“il		
Şit	Şit		
Sifət	**Sifət**	**Sifət**	**Sifət**
Yumru	Gurgum	Böyük	Bud
Hündür	Qağ	Böyük	Bu
Qısa	Godə	Kiçik	Siləd
Alçaq	Əskə /Əsləh'əd	Az	Siləy
Say	**Say**	**Say**	**Say**
Bir	1.Sar/2,3.Səb/4.Səd	İyirmi	1.Qar/2, 3.Qab/4.Qad
İki	1.Q’oar/2,3.Q’oab/ 4.Q’oad	Otuz	Qannə yits'-1. ır/2,3.ıb/ 4.ıd
Üç	1.Şibır/2,3.Şib/4.Şibıd	Qırx	Ôo qa- 1.r/2,3.b/4.d
Dörd	1.Yuq“ur/2,3.Yuq“ub/4. Yuq“ud	Yüz	Fı qa- 1.r/2,3.b/4.d
Beş	1.Fır/2,3.Fıb/4.Fıd	Min	H'azır
Altı	1.Rıx'ır/2,3.Rıx'ıb/4.Rıx“ıd		
Yeddi	1.Yighır/2,3.Yighıb/4. Yighıd		
Səkkiz	1.Mighır/2,3.Mighıb/4. Mighıd		
Doqquz	1.Yiç'ır/2,3.Yiç'ıb/4.Yiç'ıd		
On	1.Yits'ır/2,3.Yits'ıb/4Yits'ıd		
On bir	Ts'ınnə-1.sar/2,3.sob/4. sad		
On iki	Ts'ınnə-1.ôaor/2,3.ôoab/4. ôoad		

Azərbəycan sözləri (feillər)	Qrıts'ər ç'elib (feyilbi)
	Məsdər
Olma	**X'iyic**
Olmaq, var (üstündə)	qi- (I, IV tək; III,IV cəm)ci/ (II, III tək)cu/ (I, II cəm) cib
Olmaq, var (içində)	h'ə- (I, IV tək; III, IV cəm)ci/ (II, III tək)cu/ (I, II cəm) cib
Olmaq, var (qarışıq)	çi- (I, IV tək; III,IV cəm)ci/ (II, III tək)cu/ (I, II cəm) cib
Olmaq, var (altında)	ki- (I, IV tək; III, IV cəm)ci/ (II, III tək)cu/ (I, II cəm) cib
Olmaq, var (yanında)	və- (I, IV tək; III, IV cəm)ci/ (II, III tək)cu/ (I, II cəm)cib
Olmaq, var (geri yanında)	qi- (I, IV tək; III, IV cəm)ci/ (II, III tək)cu/ (I, II cəm)cib
Olmaq, var (ümumi)	yə- (I,IV tək; III,IV cəm)h'ə/ (II, III tək)h'o/ (I, II cəm)h'əb
Durmaq, dayanmaq	qoat'lıc (I, IV tək; III, IV cəm); qoap't'lıc (II, III tək; I, II cəm)
Çıxmaq, olmaq	qəç'ic (I, IV tək; III, IV cəm); qəbç'ic (II, III tək; I, II cəm)
Malik olma	**Malik x'iyic**
Vermək	vuyic (I- IV tək)
Sarımaq, çevirmək, qaytarmaq	qiykırıc (I, IV tək; III, IV cəm); qiykurıc (II, III tək); qipkırıc (I, II cəm)
Satmaq	vuyic (I, IV tək; I-IV cəm); vuyuc(II, III tək)
Bayıra çıxarmaq	qəqîrıc (I, IV tək; III, IV cəm); qoqîrıc (II, III tək); qəpqîırıc(I, II cəm)
Almaq, götürmək	qəynıc (I, IV tək; III, IV cəm); qoynıc (II, III tək); qəbnıc (I, II cəm)
Satın almaq	maza qəynıc (I, IV tək; III, IV cəm); qoynıc (II, III tək); qəbnıc (I, II cəm)
Satmaq	maza: -vuyic (I, IV tək; I-IV cəm); vuyuc (II, III tək)
Əlindən almaq	qəĥəc (I, IV tək; III, IV cəm); qəvĥəc (II, III tək); qəbĥəc (I, II cəm)
Hərəkət	**Ĥərəkət**
Gəlmək (aşağı)	h'əxrıc(I, IV tək; III, IV cəm); h'oxrıc(II, III tək); h'əpxırıc (I, II cəm)
Gəlmək (yuxarı)	qəxrıc (I, IV tək; III, IV cəm); qoxrıc(II, III tək); qəpxırıc (I, II cəm)
Gəlmək (qarşıdan)	h'uxrıc(I, IV tək; III, IV cəm); h'oxrıc (II, III tək); h'əpxırıc (I, II cəm)
Getmək	ix'ıc (I, IV tək; III, IV cəm); ipıc (II, III tək); (I, II cəm)bix'ıc
Gəlmək	quxrıc (I- IV tək; III, IV cəm); qupxırıc (I, II cəm)

Çıxmaq	qəç'ic (I, IV tək; III, IV cəm); qəp'ç'ic (II, III tək; I, II cəm)
Girmək	h'əç'ic (I, IV tək; III -IV cəm); h'əp'ç'ic (II, III tək; I, II cəm)
Qayıtmaq	qiyx'ırıc (I, IV tək; III, IV cəm); qiyx'uruc (II, III tək); qipx'ırıc (I, II cəm)
Yığışmaq	goat' x'iyic (I -IV tək, cəm)
Yığmaq	goat': -(I, IV tək; III, IV cəm) yərıc; (II, III tək) vərıc; (I, II cəm) bərıc
Hadisə, gedişi	**Hadisə**
Çörümək	səçəc (I, IV tək; III, IV cəm); səpçəc (II, III tək; I, II cəm)
Solğun	peĥ x'iyc (I, IV tək; III, IV cəm); (II, III tək); (I, II cəm)
Gəlmək(maya)	qoxrıc (III tək)
İlişmək (içəri)	h'əkəc (I, IV tək; III, IV cəm); h'okəc (II, III tək); h'əpkəc (I, II cəm)
İlişmək (yan)	kekəc
Sıxmaq, soxmaq	h'əkəc (I, IV tək; III, IV cəm); h'okəc (II, III tək); h'əpkəc (I, II cəm)
İlişmək (üst)	qikəc (I, IV tək; III, IV cəm); qokəc (II, III tək); qipkəc (I, II cəm)
Ərimək	yuts'rıc (I, IV tək; III, IV cəm); yup'ts'ırıc (II, III tək; I, II cəm)
Dolmaq	h'ats' x'iyic (I- IV tək, cəm)
Doldurmaq	h'ats' yərıc (I, IV tək; III, IV cəm); vərıc (II, III tək); bərıc (I, II cəm)
Fiziki dəyişiklik	**Fiziki dəgişvəl**
Vurmaq	ketəc (I, IV tək; III, IV cəm); kötəc (II, III tək); keptəc(I, II cəm)
Döymək	ətəc (I, IV tək; III, IV cəm); vətəc (II, III tək); bətəc (I, II cəm)
Döydürmək	ətıs vuyic (I, IV tək; III, IV cəm); vətıs vuyic (II, III tək); bətıs vuyic (I, II cəm)
Doğramaq	yit'əc (I, IV tək; III, IV cəm); vit'əc (II, III tək); bit'əc (I, II cəm)
Üyüt/döy/çək- mək	rəĥəc (IV tək)
Sınmaq	xoal x'iyic(I- IV tək, cəm)
Sındırmaq	xoal: -yərıc (I, IV tək; III, IV cəm); vərıc (II, III tək); bərıc (I, II cəm)
Kəsmək, doğramaq	yet'ıc (IV tək; III, IV cəm); yep't'ıc (III tək)
Doğramaq	yit'əc (I, IV tək; III, IV cəm); vit'əc(II, III tək); bit'əc(I, II cəm)

Xırdalamaq	gügül: - yərıc (I, IV tək; III, IV cəm); vərıc (II, III tək); bərıc (I, II cəm)
çəkmək, dartmaq	yıghnıc (I, IV tək; III, IV cəm); yughnuc (II, III tək); yıbghınıc (I, II cəm)
Partlamaq	t'ulq'ulıc (I tək); t'up'q'ulıc (II, III tək; I,II cəm); t'ut'q'ulıc (IV tək; III, IV cəm)
Cırmaq	ç'utkurıc(IV tək; III, IV cəm); ç'upkurıc (III tək)
Çıxarmaq(nə isə)	qəĥəc (I, IV tək; III, IV cəm); qəvĥəc(II, III tək); qəbĥəc (I, II cəm)
Əmək və fəaliyyət	**Koləxənd**
İşləmək	kar yərıc
Etmək, eləmək	yərıc (I, IV tək; III, IV cəm); vərıc(II, III tək); bərıc (I, II cəm)
Elətdirmək	yərəs vuyic (I, IV tək; III, IV cəm); vərəs vuyic(II, III tək); bərəs vuyic (I, II cəm)
Qazımaq	qəcğulıc (IV tək; III, IV cəm); qəbğulıc (III tək)
Qazılmaq	(I, IV tək; III, IV cəm); (II, III tək); (I, II cəm)
Şumlamaq	yizən qəh'əc (IV)
Əkmək	yizəc (IV tək; III, IV cəm); vizəc (III tək)
Əkilmək	yizəc (IV tək; III, IV cəm); vizəc (III tək)
Sağmaq	əzəc (IV tək; III, IV cəm); vəzəc(III tək)
Sağılmaq	əzəc (IV tək; III, IV cəm); vəzəc (III tək)
Çalmaq (ot)	qet'ıc (IV tək)
Çalınmaq (ot)	qet'ıc (IV tək)
Ötüb keçmək; azmaq	yarfıc (I tək); yepıc (II, III tək; I, II cəm); yetfıc (IV tək; III, IV cəm)
Danışma	
Demək, diktə etmək	lıpıc(IV tək)
Söhbət etmək	gof: - yərıc (I, IV tək; III, IV cəm); vərıc (II, III tək); bərıc (I, II cəm)
Pıçıldamaq	yavaş: - uxəc (I, II tək); buxəc (I, II cəm)
Böyürmək	böĥultu vətəc (I, IV tək; III, IV cəm); (II, III tək); (I, II cəm)
Mələmək	mələmiş x'iyic (III tək; III cəm)
Kişnəmək	kişnəmiş x'iyic (III tək, cəm)
Hürmək	tsırfıc (I tək); tsıpıc (II, III tək; I, II cəm); tsıtfıc (IV tək; III, IV cəm)
Fitləmək	fit vuyic (I, II tək, cəm)
Fizioloji hadisələr	**Fizioloji hadisar**
Hadisə	hadisə
Yemək	h'ulıc(III, IV tək, cəm)

İçmək	qırıc (III, IV tək, cəm)
Çeynəmək	ç’oĝəc (IV tək, cəm); ç’oĝoc (III tək, cəm)
Sormaq	ç’uvərıc (III, IV tək, cəm)
Dişləmək	k’ıpıc (I -IV tək, cəm)
Emosiyalar	**Emosiyar**
Eşitmək	ix’əc (IV tək)
Qulaq asmaq	ibır qiyəc (I -III tək, cəm)
Görmək	irĝəc (I, IV tək; III, IV cəm); ipĝəc(II, III tək); birĝəc (I, II cəm)
Baxmaq	kötslıc (I, IV tək; III, IV cəm); köptsılıc (II, III tək; I, II cəm)
İyləmək	neh’: -(I, IV tək; III, IV cəm)yərıc/ (II, III tək)vərıc/ (I, II cəm) bərıc
İstəmək, sevmək	ikx’iyic (I, IV tək; III, IV cəm); ükx’iyic (II, III tək); bikx’iyic (I, II cəm)
Qorxmaq	kiç’ x’iyic (I -IV tək, cəm)
Qorxutmaq	k’iç’: - (I, IV tək; III, IV cəm)yərıc/ (II, III tək)vərıc/ (I, II cəm)bərıc
İntellekt fəaliyyət	**İntelektci fəaliyyət**
İnanmaq	vurğuc (I tək); vubğurıc (II, III tək; I, II cəm); vudğurıc (III cəm)
Bilmək	əts’ər x’iyıc (I -IV tək, cəm)
Unutmaq	yik’əh’ar səxənə: (I, IV tək; III, IV cəm)yərıc; (II, III tək) vərıc; (I, II cəm) bərıc
Başa düşmək	q’əllə h’arfıc
Başa salmaq	q’əllə əh’əc
İzah etmək	izah: - (I, IV tək; III, IV cəm); (II, III tək); (I, II cəm)
Öyrətmək	ĥar: - yərıc(I, IV tək; III, IV cəm); vərıc (II, III tək); (I, II cəm)
Oxumaq	uxəc (III, IV tək, cəm)
Yazmaq	çiyəc(IV tək, cəm)
Modal, fazislər	**Modal**
Yəqin ki	yəqin ki
Gücü çatmaq	guc: -qurq’uc (I- IV tək; III, IV cəm); qup’q’urıc (I, II cəm)
Başlamaq	suftə: -yərıc (I, IV tək; III, IV cəm); vərıc(II, III tək); bərıc(I, II cəm)
Qurtarmaq	kutəĥ: -yərıc (I, IV tək; III, IV cəm); vərıc (II, III tək); bərıc (I, II cəm)

Buraxılış məlumatı

QRIZ DİLİ 4

Ümumi təhsil müəssisələrinin 4-cü sinifləri üçün
Qrız dili fənni üzrə

DƏRSLİK

Tərtibçi heyət:

Müəlliflər:	**Şıxbaba Mehdiyev** **Şahin Allahyarov** **Rəvanə Şahvələdova**
Layihə rəhbəri	**Samirə Bektaşi**
Buraxılışa məsul	**Ruslan Ələkbərov**
Üz qabığının dizaynı	**Ayaz Abdulzadə**
Dizayner və səhifələyici	**Ələkbər Kərimov**
Baş redaktor	**Gülər Mehdiyeva**
Texniki direktor	**Sədaqət Ələkbərova**
Nəşriyyat direktoru	**Akif Rüstəmov**

Dərslikdə istifadə olunan vizual materiallar
süni intellekt texnologiyalarından istifadə edilməklə hazırlanmış
və mütəxəssislər tərəfindən yoxlanılmışdır.

© "Təhsil" Nəşriyyat Poliqrafiya MMC

Azərbaycan Respublikası Elm və Təhsil Nazirliyinin qrif nömrəsi: 2026-38

Müəlliflik hüquqları qorunur. Xüsusi icazə olmadan bu nəşri və
yaxud onun hər hansı hissəsini yenidən çap etdirmək, surətini çıxarmaq,
elektron informasiya vasitələri ilə yaymaq qanuna ziddir.

Hesab-nəşriyyat həcmi 11,4. Fiziki çap vərəqi 16. Formatı 57x82$^{1}/_{8}$.
Kəsimdən sonra ölçüsü: 195x275. Səhifə sayı 128.
Şriftin adı və ölçüsü: məktəb qarnituru 10-12. Ofset kağızı. Ofset çapı.
Sifariş . Tiraj . Pulsuz. Bakı – 2026

Çapa imzalandığı tarix:

Çap məhsulunu hazırlayan:

"Təhsil" Nəşriyyat Poliqrafiya MMC
(Bakı, AZ1052, Fətəli Xan Xoyski., 149)

Çap məhsulunu istehsal edən:

Pulsuz

Əziz məktəbli!

Bu dərslik sizə Azərbaycan dövləti tərəfindən bir dərs ilində istifadə üçün verilir.

O, dərs ili müddətində nəzərdə tutulmuş bilikləri qazanmaq üçün sizə etibarlı dost və yardımçı olacaq.

İnanırıq ki, siz də bu dərsliyə məhəbbətlə yanaşacaq, onu zədələnmələrdən qoruyacaq, təmiz və səliqəli saxlayacaqsınız ki, növbəti dərs ilində digər məktəbli yoldaşınız ondan sizin kimi rahat istifadə edə bilsin.

Sizə təhsildə uğurlar arzulayırıq!

